

ՀՅ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ 1918–1920 ԹԹ. ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՎԱՎԵՐԱԳՐԵՐԸ

Մաս հինգերորդ: Գերագույն դատական ատյանի թղթածրարները ՀՅԴ անդամների և կառույցների կարգապահական խախտումների մասին*

1919 թվականի նոյեմբերից իր գործունեությունը ծավալած ՀՅԴ Գերագույն դատական ատյանի նիստերի արձանագրությունների մեջ կարևոր տեղ են զբաղեցնում անհատ դաշնակցականների և կուսակցության մի շարք մարմինների կարգապահական խախտումներին վերաբերող թղթածրարները:

Դրանց շարքում պատմական և քաղաքական առումով որոշակի հետաքրքրություն են ներկայացնում ՀՅԴ Բյուրոյի անդամ Արշակ Ջամալյանի 1919 թ. դեկտեմբերի 25-ի «Պետական» քաղաքականություն, թե աշխատավորական քաղաքականություն...» հրապարակային դասախոսությանը մասին նյութերը:

Հայտնի է, որ 1918–1920 թթ. ՀՅԴ ներսում ընթանում էր ոչ միշտ ընդգծված պայքար պետական-կառավարական և կուսակցական-հեղափոխական հայեցակետերի ու գործելակերպի կողմնակիցների միջև, որի ցայտուն դրսևորումը երկրորդ մոտեցման հետևողական ջատագովներից մեկի՝ ՀՅԴ Բյուրոյի անդամ Ա. Ջամալյանի վերը նշված դասախոսությունն էր:

Սկզբունքորեն նոր իրավիճակում, երբ ՀՅԴ գործիչների մի մասը անմիջականորեն զբաղեցնում էր պետական բարձր պաշտոններ, իսկ մյուս մասը, պահպանելով ավանդական-հեղափոխական մոտեցումները, շարունակում էր մնալ որպես կուսակցական գործունի շեշտադրման կողմնակից, նման տարակարծությունների առաջացումը անխուսափելի էր և օրինաչափ:

Եթե պետական հայեցակետի կողմնակիցների կարծիքով՝ Բյուրոն և մյուս կուսակցական մարմինները պետք է անվերապահորեն պաշտպանեին ՀՀ կառավարության գործունեությունը և ըստ ամենայնի սատար կանգնեին նրան, ապա կուսակցության ավանդույթներին հավատարիմ դաշնակցական հին գործիչների համոզմամբ՝ բարդ ու անկանխատեսելի զարգացումների պայմաններում նորաստեղծ պետականությունը հնարավոր էր պահպանել ու ամրապնդել միայն հեղափոխական գործելակերպով:

* Ընդունվել է տպագրության 2.12.2013:

ՎԷՄ համահայկական հանդես
Ե (ԺԵ) քառի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2013

Այս երկու գործոնների հարաբերակցության գնահատման առումով բնորոշ և ուշագրավ էր ՀՅԴ 9-րդ Ընդհանուր ժողովի Ժամանակ Շավարշ Միսաքյանի՝ Ալ. Խատիսյանին տված հետևյալ բնութագիրը. «Ընկերների վերաբերմունքը դեպի նոր վարչապետը բարեացակամ չէ, կրնկատուի զորաուր բծախնդրություն անոր հանդեպ, երբեմն նոյնիսկ բացարձակ թշնամանք: Ընտրած ենք վարչապետ, բայց հանգիստ չենք ձգեր զայն: Չի վայելեր այն կատարեալ վստահությունը, որ Հայաստանի նման նոր պետության վարչապետը պետք է վայելեր գեթ մեր կուսակցության կողմէ: Ալ. Խատիսյանի դժբախտությունը այն է, որ հին կուսակցական չէ և իր դիրքը կուսակցության մէջ տակավին խափուստ է, մինչդեռ նա թերևս միակ ներկայանալի անձն է մեր բոլոր նախարարների մէջ: Հայաստանի մէջ այժմ նեղ կուսակցական քաղաքականություն պետք չէ վարել և մեր մանուկ պետության դեկը պետք է տրուի բոլոր կուսակցություններից կազմուած խառը կառավարության»¹:

Ճիշտ հակառակ դիրքորոշումն ունէր Ռուբենը (Մ. Տեր-Մինասյան), ով պնդում էր հետևյալ միտքը. «Հայաստանը պետք է կառավարէ Հ. Յ. Դ. իր կոմիտէների կամ կոմիտէությունների միջոցով»²:

Նման պայմաններում, երբ Ա. Ջամայանը 1919 թ. դեկտեմբերի 25-ին կարդաց իր «Պետական» քաղաքականություն, թե աշխատավորական քաղաքականություն, «իրավական» կառավարություն, թե հեղափոխական կառավարություն» հրապարակային դասախոսությունը, այն անմիջապես առաջ բերեց բուն քննարկումներ կուսակցական մամուլի էջերում և կոմիտէներում³: Այսուհանդերձ, մի շարք առարկայական և ենթակայական պատճառներով նման իրավիճակը լրջորեն չխաթարեց ներկուսակցական համերաշխ մթնոլորտը: Իսկ արդեն 1920 թ. մայիսին խնդիրն արմատական լուծում գտավ. հաստատվեց Բյուրո-կառավարության իշխանությունը: Փաստորեն, Բյուրո-կառավարության ձևավորմանը զուգահեռ հրապարակ եկավ կուսակցական մարմինների գերիշխանությունը:

Ինչ խոսք, պետական և կուսակցական մարմինների միջև առկա որոշակի մրցակցությունը փոքր-ինչ նվազեցնում էր պետական մարմինների կարգադրությունների իրականացման հնարավորությունները, կամ ավելի ճիշտ՝ թեական էր դարձնում դրանք կուսակցության կառույցների իրական իշխանության հանդեպ: Այսուհանդերձ, միանշանակ փաստել, թե կուսակցական հայեցակետի կողմնակիցներն էին շահողը, սխալ կլինի, որովհետև հաճախ տարվելով պետական կառավարմամբ նրանք նույնպես բուն կուսակցական գործունեությունը ինչ-որ չափով ետին պլան էին մղում: Ուստի քննելով կուսակցական և պետական գործոնների հարաբերակցությունը Բյուրո-կառավարության ժամանակ, Կ. Սասունին հետագայում խոստովանում էր. «Կուսակցությունը մոռցուեցավ: Բիւրոն ամբողջովին կլանուեցաւ պետական աշխատանքով»⁴:

1 Մեջբերումը ըստ՝ **Գարրինեան Ռ.**, Փոթորիկի օրերում, «Հայրենիք», Պոսթըն, 1948, N 9, էջ 41:

2 Նույն տեղում, N 11, էջ 48:

3 Տե՛ս «Ցառաջ», Եր., դեկտեմբեր 24, 1919:

4 **Սասունի Կ.**, Մայիսեան խոովությունները և թաթար ասպտամբ շրջանները, Պէրութ, 1968, էջ 205:

Կարելի է փաստել, որ այս կուսակցական-պետական համակարգն ընդհանուր առմամբ իրենից մեկ միասնական կառույց էր ներկայացնում: Այդ պատճառով դեռևս Առաջին Հանրապետության շրջանից այդքան անտեղի չարչրկված Բյուրո-կառավարության «դիկտատուրայի» մասին վարկածն իրականությանը չի համապատասխանում: Մասնավաճառորդորդ որ մինչ այդ էլ ՀՀ կառավարության ընդլայնված նիստերին գրեթե միշտ մասնակցում էին ՀՅԴ Բյուրոյի այն անդամները, ովքեր ընդգրկված չէին կառավարության կազմում:

Վերն ասվածը որոշակի ազդեցություն էր թողնում նաև ՀՅԴ արտաքին քաղաքական կողմնորոշումների և դիվանագիտական ճակատում ծավալված գործունեության ընթացքի վրա: Մասնավորապես, ՀՅԴ անդամ էին Առաջին Հանրապետության արտգործնախարարները, դիվանագիտական առաքելությունների ղեկավարներ Ավ. Ահարոնյանը, Հ. Քաջազունին, Լ. Շանթը և գրեթե բոլոր դեսպանները: ՀՅԴ-ի՝ որպես կառավարող կուսակցության և պետական մեքենայի սերտաձման ցայտուն վկայությունն էր այն կարևոր հանգամանքը, որ ՀՅԴ 9-րդ Ընդհանուր ժողովին մասնակցում էր Առաջին Հանրապետության պետական և ռազմական ղեկավար կազմը (Ավ. Խատիսյան, Ավ. Սահակյան, Ն. Աղբալյան, Ռ. Տեր-Մինասյան, Ս. Վրացյան, Աբր. Գյուլխանդանյան, Դրո, Ա. Ջամալյան)⁵:

Վերոշարադրյալից զատ, հարկ ենք համարում շեշտել ևս մեկ՝ ոչ պակաս ուշագրավ հանգամանք: Կուսակցության բարձրագույն ղեկավար մարմնի անդամի՝ Արշակ Ջամալյանի հարցի քննարկումը նույն կուսակցության Գերագույն դատական ատյանում արդեն իսկ վկայում էր ՀՅԴ ներսում առկա բարոյահոգեբանական առողջ մթնոլորտի մասին:

Նույն իրողության մեկ այլ ապացույցն էր ՀՅԴ Արևելեան Բյուրոյի, Հայաստանի Բյուրոյի, Թիֆլիսի Կենտրոնական կոմիտեի, «Հորիզոն», «Ազատամարտ», «Սօլոտ», «Աշխատաւոր» թերթերի, Զիֆոն գինականի, Զիֆոն դրամականի և այլ մարմինների ու մամուլի օրգանների դրամական հաշիվների մանրագնին քննությունը ՀՅԴ Գերագույն դատական ատյանի կողմից: Հրապարակվող փաստաթղթերը վկայում են, որ այդ հաշիվները վերաբերում էին հիմնականում 1917 թ. վերջերին և 1918 թ. առաջին կեսին զենքի ու զինամթերքի վրա կատարված ծախսերին և դրանց բաշխման հետ կապված խնդիրներին:

Հայոց պատմության համար ճակատագրական այդ օրերին իրակասացված աշխատանքներում տեղ գտած թերացումները մանրագնին կերպով քննելու և մեղավորներին պատասխանատվության ենթարկելու ցանկությունը վկայում էր, որ ՀՅԴ ներսում չկային մարմիններ կամ անհատ գործիչներ, որոնք նույնիսկ ամենաբարդ իրավիճակներում ձեռնարկած իրենց քայլերի համար կարող էին խուսափել պատասխանատվությունից: Մյուս կողմից, քննության ընթացքում ի հայտ եկած թերացումների հետնախորքում դժվար չէր նկատել «խառը ժամանակներին» բնորոշ՝ զենքի պահանջի հետ կապված հարցերին արագացված լուծումներ տալու և տարրական թղթարարությունն անուշադրության մատնելու իրողությունը:

5 «Ամենուն Տարեցոյց» 1921, Կ. Պոլիս, 1921, էջ 238:

Հրապարակվող արձանագրությունները պահվում են Հայաստանի ազգային արխիվի Հայ Ցեղափոխական Դաշնակցություն կուսակցության ֆոնդում (ֆ. 1457): Ընդգծումները բնագրինն են: Անհրաժեշտության դեպքում կատարվել են ուղղագրական և կետադրական շտկումներ: Խմբագրական հավելումները տրվել են ուղղաձիգ [] փակագծերում:

Ավագ Ա. Հարությունյան
Պատմ. գիտ. թեկնածու

DOCUMENTATION OF AR FEDERATION HISTORY OF 1918-1920

Part V. Supreme Court's folders concerning disciplinary violations of AR Federation members and structures.

Avag A. Harutyunyan

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Թ. ԸՆԴՀ. [անուր] ԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԷ ԸՆՏՐՈՒՄԾ
[Գերագույն] ԴԱՏԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻ ՆԻՍՏԵՐՈՒՆ

Նիստ ԼԹ.

23 Դեկտ. [եմբերի] 1919

Ներկայ էին՝

Ընկերներ՝ Լևոն Թադևոսեան, Համբարձում Տէրտէրեան, Մերուժան Օզանեան:
Օրակարգ՝

Գէորգ Ալթունեանի հարց,

Սահակ Թորոսեանի ցուցմունքները Քրմոյեանի բողոքի առթիւ,

Գ. Խատիսեանի ցուցմունքները Ա. Տէր-Աւետիքեանի մասին,

Բիրօի բողոքը Արշակ Ջամալեանի մասին,

Մեր յանձնարարութեանց շուտափոյթ գործադրութեան համար նամակ

Բիրօին:

Լուծում

Հրաւիրուած էր ընկ. Սահակ Թորոսեանը, որ իբրև 1917 շրջանի նահանգային կօմիսար, հետևեալ երեք հարցերու շուրջ ցուցմունքներ տայ. Ա. Կուսակցական և կառավարական ներկայացուցիչներու միջոցաւ Ալթունեանի մասին կատարուած քննութեան արդիւնքը ծանօթ է իրեն, Բ. Գիւղացիներէ հաւաքուած հարկերը ուղղակի թէ Ալթունեանի միջոցաւ պետական գանձարան կը մտնէին, Գ. Ինքը որպէս նահանգային կօմիսար դատախազին յանձնամ է Գ. Ալթունեանը:

Ընկ. Թորոսեանը նախ համառօտ կերպով խօսեցաւ Ալթունեանի անցեալի մասին, իբրև ոչ այնքան յանձնարարելի նկարագիր ունեցող մարդու, աւելացնելով նաև, որ տեղափոխութեան շրջանին, երբ կառավարութեան կողմէ լիազօրներ նշանակուեցան գաւառները վարչական կազմակերպութիւն յառաջ բերելու համար և Ալթունեանն ալ կօմիսար նշանակուեցաւ Էջմիածնի շրջանին՝ ինք դէմ եղած է այդ կարգադրութեան՝ համարելով Ալթունեանը մի տեսակ ժուլիկ՝ մարդ: Նա իր կօմիսարութեան շրջանին դրամներ կ'իրացնէ, որու հետևանքով իր՝ իբրև

6 Խարեքաւ:

կօմիսարի և կուսակցական ընկերներու համաձայնութեամբ քննութիւն կը կատարուի, ուր քննիչներ կը նշանակուէին աւելի շատ Ալթունեանի մօտիկ և բարեկամ անձնատրութիւններ: Քննութեան արդիւնքը հաստատեց, որ Ալթունեանը յանցաւոր է, իւրացուցած է պետական և հասարակական գումարներ, հովանաւորած է յանցաւորներ, ևլն.: Թորոսեան ընկերներէն կը պահանջէ, որ իրենց կազմած տեղեկագիրը իր տրամադրութեան տակ դնեն, որպէսզի ինք կարենայ Ալթունեանը դատախազին յանձնել, բայց ընկերները կը յայտնէին, որ իրենք կ'ուզեն այդ տեղեկագիրը Կ.Եւստրոնական կօմիտէին յանձնել՝ Ալթունեանը կուսակցականօրէն դատապարտելու համար: Ընկերները կը խոստանան այդ, բայց յետոյ կ'դարձնեն տեղեկագիրը Թորոսեանին: Ինչ կը վերաբերի հարկերուն, ուղղակի պէտք է պետական գանձարան մտնելին և ոչ թէ՛ Ալթունեանի միջոցաւ: Ալթունեան թէև կ'ամբաստանուի, որ մօտ 30.000 ր. [ուրլի] վատնած է, բայց եթէ գանձուած տուրքերու մասին աւելի մանրամասն քննութիւն կատարուի, պիտի պարզուի հաւանաբար, որ վատնուած գումարներու քանակն աւելի մեծ է:

[Գերագոյն] Դատական Ատեանս ընկ. Թորոսեանի՝ Ալթունեանի մասին տուած ցուցմունքներն ալ լսելէ յետոյ, հարցը սպառնաւ համարելով՝ բաւական երկար մտքերու փոխանակութիւն ունենալէ վերջ, հանեց հետևեալ բանաձևը:

Ը. Յ. Դաշնակցութեան [Գերագոյն] Դատական Ատեանի դատավճիռը Գէորգ Ալթունեանի մասին

1. 1919 թ. դեկտ. [նմբերի] 27-ին, Երևան: Ը.Յ.Դ. IX Ընդհ. [անուր] Ժողովի լիազօրութեամբ կուսակցական [Գերագոյն] Դատական Ատեանս, մասնակցութեամբ՝ նախագահ՝ Լևոն Թադէոսեանի, անդամներ՝ Համ. [բարձու] Տէրտէրեանի և Մերուժան Օզանեանի, լսելով Վաղարշապատի [ԸՅԳ] կօմիտէի կողմէ ընտրուած քննիչ յանձնաժողովի գեկուցումը Էջմիածնի գաւառի նախկին կօմիսար Գէորգ Ալթունեանի գործունէութեան շուրջ, և այս վերջոյն գրաւոր բացատրութիւնները այդ առթիւ, ինչպէս նաև գործին իրազեկ մի շարք կուսակցական ընկերներու, և նահանգային նախկին կօմիսարի ցուցմունքները, ներկայացուած փաստաթղթերի հիման վրայ մանրամասն քննութիւն կատարելով՝ եկաւ հետևեալ եզրակացութեան.

Ա. Նկատելով, որ Գէորգ Ալթունեանը իբրև ռուսական յեղափոխութիւնէն վերջ Էջմիածնի շրջանի նշանակուած կօմիսար յաճախ անփոյթ գտնուած է դէպի իր գաւառի յանցաւորներն ու չարագործները՝ զանոնք արդարադատութեան յանձնած չլլալով,

Բ. Նկատելով, որ մինչև իր պաշտօնավարութիւնէն հրաժարիլը (1918 մայիս 7) նա վատնած և իւրացուցած է պետական և հասարակական գումարներէն 28.953 ր. [ուրլի] 80 կ. [ուպէն] ըստ իր ներկայացուցած հաշիւներու,

[Գերագոյն] Դատական Ատեանս վճռեց.

Ա. Վտարուած համարել Դաշնակցութեան շարքերէն Գէորգ Ալթունեանը,

Բ. Շրջանային դատարանի դատախազին յանձնել գործը:

Որոշուեցաւ այն դատավճիռը յայտնել Բիւրօին, որ հրատարակէ «Յառաջ»-ի մէջ և ուղարկէ մէկ-մէկ օրինակ բոլոր Կ.Եւստրոնական կօմիտէներուն:

2. [Գերագոյն] Դատական Ատեանիս ներկայացած ընկ. Սահակ Թորոսեանին յայտնուեցաւ, թէ Քրմոյեան ներքին գործոց նախարարութիւնէն ստացած իր բոլոր գումարներու մանրամասն հաշիւները ներկայացուցած է ժամանակին պատկանեալ իշխանութեանց և թէ այդ հաշիւներու ճշտութիւնը հաստատող փաստաթղթերը նա մեզ ցոյց տուած է: Այդ կերպով տուեց իր այն հարցը, թէ Քրմոյեան երբ 50.000 ր. [ուրլի] ստացած է նախարարութիւնէն, ինչպէ՛ս ան 90.000 ր. [ուրլի] ի հաշիւ կրցած է ներկայացնել, ինքնին իր պատասխանն ստացած կ'ըլլայ:

Ընկ. Ս. Թորոսեանի մեկնելուց յետոյ՝ [Գերագոյն] Դատական Ատեանս այս

7 Պետք է հասկանալ որպէս նախագահող:

հարցի վերաբերելով մտքերու փոխանակություն ունեցաւ և եկաւ հետևեալ եզրակացութեան, որ Ա. Միանգամայն արդար է ընկ. Քրմոյեան իր ներկայացուցած հաշիւներուն մէջ, Բ. Ընկ. Թորոսեան աճապարած և անարդար յայտարարութիւն ըրած է Քրմոյեանի մասին, երբ մանաւանդ որպէս մինիստր ինք գիտցած ըլլալու էր, թէ Քրմոյեան ոչ թէ փախած է դէպի Տրապիզոն, առանց իր հաշիւները տալու, այլ ան մեկնած է արտ.[աքին] գ.[ործերի] նախարարի կարգադրութեամբ: Իր այս անզգոյշ և վարկաբեկիչ յայտարարութեան համար Սահակ Թորոսեան արժանի է [Գերագոյն] Դատ.[ական] Ատեանի յանդիմանութեան:

Հանուեցաւ այս մասին հետևեալ վերջնական բանաձևը:

1919 թ. դեկտ. 27-ին, Երևան: Հ.Յ.Գ. IX Ընդհ.[անուր] Ժողովի լիազօրութեամբ կուսակցական [Գերագոյն] Դատական Ատեանս, մասնակցութեամբ՝ նախագահ Լևոն Թաղէտեանի, անդամներ՝ Համբարձում Տէրտէրեանի և Մերուժան Օգանեանի, լսելով ընկ. Վահագն Քրմոյեանի բողոքը խնամատարութեան նախկին մինիստր ընկ. Սահակ Թորոսեանի դէմ, որ յայտարարած է դաշնակցական պարլամենտական ֆրակցիայի առաջ, թէ Քրմոյեան՝ իբրև խնամատարութեան մինիստրութեան պաշտօնեայ, առանց իր հաշիւները յանձնելու՝ փախած է Տրապիզոն, և թէ այս յայտարարութիւնը շրջան ըրած է հասարակութեան մէջ և արձագանգ գտած մանուկի մէջ, լսելով նաև ընկ. Սահակ Թորոսեանը, որ բերանացի և գրաւոր իր յայտարարութեամբ յայտնեց, թէ ինչ հանգամանքներու ներքև ինք հարկադրուած է եղեր այդ յայտարարութիւնն ընելու: [Գերագոյն] Դատական Ատեանս ներկայացուած փաստերու և հաշուեթղթերու հիման վրայ եկաւ հետևեալ եզրակացութեան.

Ա. Նկատելով, որ ընկ. Վահագն Քրմոյեան նախկին ներքին գործոց նախարար Արամն⁸ և պարենատրման մինիստրութիւնէն ստացած է ընդամենը 194.000 ռուպլի, որոնց հաշիւները ներկայացուցած է կատարեալ ճշտութեամբ,

Բ. Նկատելով, որ պարենատրման նախկին մինիստր ընկ. Սահակ Թորոսեան՝ առանց իր տրամադրութեան ներքև գտնուած բոլոր թղթերը մանրամասն աչքի անցնելու, աճապարած է Քրմոյեանի վերաբերմամբ հրապարակային անարդար յայտարարութիւն ընելու, որու հետևանքով կուսակցական և հասարակական շրջանակներու մէջ ամիսներ ամբողջ ընկերը ճանչցուած է զեղծարար,

[Գերագոյն] Դատական Ատեանս վճռեց.

Ա. Համարել ներկայ գործի մէջ ընկ. Քրմոյեանը միանգամայն անմեղ և արդար,

Բ. Ուղղել յանդիմանութիւն ընկ. Սահակ Թորոսեանին իր անզգոյշ և վարկաբեկիչ յայտարարութեան համար:

Որոշուեցաւ տոյն դատավճիռը ևս հրատարակել «Յառաջ»-ի մէջ և Բիւրօի միջոցաւ անկէ ուղարկել մէկ մէկ օրինակ մեր բոլոր կուսակցական մարմիններուն:

3. Ընկ. Վահան Խորենի Ստեփան Տէր-Աւետիքեանի մասին իբրև լիակատար տեղեկութիւն ունեցող մատնանշած էր ընկ. Գէորգ Խատիսեանը: Վերջինս հրապարակուած լինելով մեր նիստին՝ Ս. Տէր-Աւետիքեանի մասին ըրաւ հետևեալ ցուցմունքները. «Ռուսական յեղափոխութիւնէն յետոյ Անդրկովկասեան քննիչ մասնա-ժողովի անդամ լինելով և քննելով քաղաքական գործերու վերաբերեալ թղթեր, ես չեմ պատահած այդ թղթերի մէջ Ստ. Տէր-Աւետիքեանի անուան և ոչ ալ անոր պրօվակատոր⁹ լինելու մասին ունէ տեղ ունէ բան եմ լսած»:

8 Արամ Մանուկյան:

9 Սադրիչ:

29 Դեկտ. [եմբեր] 1919

Ներկայ էին՝

Ընկերներ՝ բժիշկ Յովսէփ Տէր-Դաւթեան, Լևոն Թադէոսեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ

Ընկ. Ա. Ջամալեանի հարցի առթիւ հրահրուած վկաներու ցուցմունքները:

Լուծում

Հրահրուած էին ընկ. Ջամալեանի դասախօսութեան ներկայ եղած կարգ մը ընկերներ, որոնք տուին հետևեալ ցուցմունքները.

Վահան Խորենի: Ջամալեանի դասախօսութեան երկրորդ մասին միայն ներկայ գտնուեցայ, երբ ան կ'անցներ կօնկրետ հարցերու: Դասախօսութեան այս մասն է արդէն, որ ընկերներու կողմէ նկատուած է հակակարգապահական: Նա ըսաւ, որ մենք պէտք է ձգտենք աշխատաւորական պետութիւն ստեղծելու, մեր հասկացած իրաւական պետութիւնը մեզ այլևս բաւականութիւն չտար: Մէկ-մէկ սկսեց քննադատել միւնիստրութիւնները: Օրինակ, Ն. [Երբիմ] Գ. [ործերի] միւնիստրութիւնը, - ըսաւ, - չվարեր աշխատաւորական-յեղափոխական քաղաքակաւութիւն: Իր սիստէմով, իր պաշտօնեաներով նա նոյնն է մնացել: Յետոյ նա կենդանի օրինակները բերաւ մի շարք պաշտօնեաներու, որոնք փոխանակ պաշտօնանկ ըլլալու - ընդհակառակը աւելի յառաջ քաշուած են: Անցնելով լուսատւութեան միւնիստրութեանը, պէտք է, - ըսաւ ան, - պրօպագանդիստներ ուղարկել գիւղերն ու գաւառները, որոնք մեր անկախութեան գաղափարը տարածեն, ժողովուրդին և աշխատաւորութեան համար դպրոցներ բանան: Գալով մեր արդարադատութեան, ան կը գործէ հին օրէնքներով: Կառավարութեան սիստէմն է մեղաւոր և ոչ անհատները: Մեր հիմնելիք յեղափոխական-աշխատաւորական պետութիւնը, ճիշտ է, սխալներ կ'ունենայ, բայց նա կը դիմէ շիտակ իր նպատակին:

Այնուհետև նա քննադատեց պարլամենտը, որ կ'առաջնորդուի հին օրէնքներով, անթոյլատրելի որոշումներ տալով զանազան հարցերու-օրինակ ռոճիկներու, կլն. հարցերու շուրջ:

Ջամալեան խօսեցաւ կենդանի լեզուով և բոլորն ալ հասկացան իր մտքերը: Կօմիւնիզմի, պալշիզմի մասին նա երբեք չխօսեցաւ, բայց քննադատներէն Ջօհրապեան¹⁰ ըսաւ, որ Ջամալեան պէտք է առանց քաշուելու յայտարարէ, թէ ինք պալշիզմ կ'ուզէ:

Դասախօսութեան վերնագիրը շատ հակառակորդներ բերած էր սրահ: Անոնք հասկացան, որ Ջամալեան կը քննադատէ իր կուսակցութիւնը և կառավարութիւնը: Քննադատներէն Չուբար¹¹ օգտուելով Ջամալեանի այն յայտարարութիւնէն, թէ հարցապնդումները ընդհանրապէս ձևական բնոյթ ունեն պարլամենտի մէջ, ուժեղ կերպով յարձակում գործեց մեր վրայ՝ յայտարարելով, որ ուրեմն քուլիսներուն մէջ կը սարքուն այդ բոլորը:

Բայց հակառակորդներ քիչ մը ուռցրած են Ջամալեանի մտքերը և մեր ընկերներ ուղղակի այդ ազդեցութեան ներքև կը գտնուեն:

Ջամալեան յայտնեց, որ այս բոլոր մտքերը իմ սեփական կարծիքներն են: Իմ կարծիքով ժողովուրդը եթէ զայրացած է այս դասախօսութեան առթիւ, որովհետև Ջամալեան ծանօթ ընկեր է և Բիւրօի անդամ: Եվ իբրև այդպիսին՝ ես ալ կը կարծեմ, որ Ջամալեան գործեց տակտիկական սխալ:

Սարգիս Այոբնեան: Ամբողջ դասախօսութեան ընթացքին ներկայ եմ

¹⁰ **Չուբարյան Արշակ** (1873-1920) - կուսակցական գործիչ: Սկզբում եղել է բոլշևիկ, ապա հարել մենշևիկներին: 1919 թ. Վրաստանից արտրվել է Երևան:

¹¹ Միանշանակ հնարավոր չեղավ հստակեցնել, թե ստորև նշվածներից ով է վերոհիշյալ անձը. 1. Չուբարյան Գրիգոր (1888-1962) - իրավաբան, մշակութային գործիչ, 2. Չուբար եղիա (1897-1937) - գրող, հրապարակախոս-խմբագիր, պետական գործիչ:

Ե (ԺԵ) քառի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2013

ՎԻՄ համահայկական հանդես

գտնուած, և իմ տպաւորութիւնը այն եղած է, որ Ջամալեան կ'ընէր մի պալշնիկեան դասախօսութիւն: Նա չէր ձանաչեր ներկայ կառավարութիւնն ու պարլամէնտը: Մոցիալիստները,- ըսաւ,- ժամանակաւորապէս կ'ընդունեն գոյութիւնը պարլամէնտներու, որովհետև անոնք այլևս ժողովուրդը չեն ներկայացնում:

Հարցապնդումներուն համար ան ըսաւ, որ ձևական են: Ատր վրայ շատեր հարց տուին, թէ ուրեմն այդ բոլորը ձեր սարքած խաղերն են:

Իր դասախօսութեան տեսական մասէն վերջ, երբ ան անցաւ գործնականին, իր ընդհանրացումներն այնքան շօշափելի կերպով ան ներկայացուց, որ վերջին մասը համարուեցաւ մեր կողմէ լրացումը առաջինէն:

Նա քննադատեց մի շարք օրէնքներ, որ պարլամէնտը անցուցած է: Հակառակորդները օգտուեցան այս դասախօսութիւնէն մեր վրայ յարձակուելու համար: Չուբար ըսաւ որ ոչ ոք Դաշնակցութեան հակառակորդներէն այնպէս չէ քննադատած ներկայ կառավարութիւնն ու պարլամէնտը, որքան այդ ըրաւ Ջամալեան: Զօրապէան ևս ըսաւ, որ Ջամալեան տարուած է պօլշնիզմով, բայց նա այդ չըսեր որոշ:

Մեր կուսակցութեան ձայն թեր կարծես գոհ էր, որ այսպիսի դասախօսութիւն մը կ'ըլլար, երբ մանաւանդ Ջամալեան կը յայտարարէր, որ պէտք է կօմիսարներ կամ կօլեգիաներ դրկեն գաւառները, որոնք երթան իսկական աշխատաւորական պետութիւն հիմնեն:

Վարդգէս Ահարոնեան¹²: Ջամալեանի դասախօսութեան նպատակն այն էր, թէ սօցիալիստները կ'աշխատեն ժխտել պետութիւնը: Ես ալ այնպէս կարծեցի, որ նա կ'ուզէ ժխտել պետականութիւն, պարլամէնտարիզմ, զանոնք համարելով վնասակար ձևեր:

Բացասական արդիւնք ստացուեցաւ անոր դասախօսութիւնէն, երբ նա սկսեց քննադատել մեր կառավարութիւնը: Այդ ձևի քննադատութիւն կարելի է ընել մեր մէջ, ֆրակցիայի առաջ, բայց ոչ ժողովուրդի ներկայութեան: Մեր պետականութեան և Դաշնակցութեան վարկի տեսակէտէն վնասակար էր այդ դասախօսութիւնը: Հակառակորդներէն Դաւիթ Անանուն¹³ ելաւ և շատ լաւ պաշտպանեց մեր պետութիւնը:

Վարջամեան: Ջամալեանի դասախօսութեան վերջին մասին միայն ներկայ գտնուեցայ: Ինձ այնպէս թուեցաւ, որ ան չկրցաւ գիտականօրէն ապացուցանել իր մտածածը: Նա կ'ուզէր ինքնուրոյն, ոչ պօլշնիկեան կարգեր հաստատել:

Նա քննադատեց մինիստրութիւնները, բայց առաջ մեր մէջ աւելի խիստ քննադատած էր զանոնք: Նա ըսաւ, որ Ն.[երքին] Գ.[ործերի] մինիստրութեան սխալները արդիւնք են յռի սխտէմին: Պէտք է մինիստրական կօլլեգիաներ լինեն: Քննադատեց նաև պարլամէնտի անցուցած մի շարք օրինագծերը, խօսեցաւ ռոճիկներու մասին անցուած օրինագծի մասին, քննադատեց մեր դատարանները, յայտարարեց, որ պէտք է հիմնուի աշխատաւորական կառավարութիւն և ստեղծուեն գիւղական դատարաններ:

Նկատի ունենալով լսողները, կը կարծեմ, որ անոնց հինգ տոկոսը հազիւ կը հասկնար դասախօսութեան տեսական մասը, իսկ երեք տոկոսը հազիւ կրնար քննադատաբար վերաբերուել դէպի այդ դասախօսութիւնը:

Ջամալեան անյաջող դուրս եկաւ իր դասախօսութեան մեջէն, բայց նա չէ ուզած երբեք ազիտացիա մղել իր այդ դասախօսութեամբ կամ վնասել մեր պետութեան: Բիւրօի անդամ լինելով, ան սխալ ըրաւ այդ ձև խօսելով: Ես ալ կը

12 **Ահարոնյան Վարդգէս Ավետիսի** (1888, Իգդիր-15.02.1965, Ուոթերթաուն, ԱՄՆ) – գրականագետ, հրապարակախոս, ՀՅԴ գործիչ:

13 **Անանուն Դավիթ** (Տեր-Դանիելյան) (1879-1943) – հրապարակախոս, պատմաբան, հասարակական գործիչ: Անդամակցել է Հնչակյան, ապա ՀՅԴ կուսակցություններին, իսկ 1905-ից դարձել Հայ սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կազմակերպության (սպեցիֆիկների) գաղափարախոսը: 1921-1926 թթ. եղել Հայաստանի Հեղափոխության թանգարանի տնօրեն: Մահացել է խորհրդային արտրավայրում:

գտնեմ, որ հակադաշնակցական ընթացք էր այդ:

Համբարձում Տէրտէրեան: Դասախօսութեան քօնսրէգտը¹⁴, որ Ջամալեան մեզ ներկայացուց անցեալ օր, ֆրակցիայի նիստին, բառացի կերպով ճիշտ է: Այն վերնագիրը, որ նա դրած էր իր դասախօսութեան, ինձ եզրակացնել տուած էր արդէն, որ նա կ'ուզէ մի նոր պետական ձև ստեղծել:

Իր դասախօսութեամբ սարսափելի կերպով Ջամալեան խայտառակեց պարլամենտը և կառավարութիւնը: Նախարարութիւնները մէկ-մէկ յիշեց և քննադատեց: Նա ըսաւ, որ ամեն ինչ հին նիկոլեան¹⁵ ձևով յառաջ կ'երթայ:

Խօսեցաւ ռոճիկներու առթիւ մեր տուած որոշման, դատարաններու, գէնտ-վօներու մասին ըսաւ, որ պէտք է կօմիսարներ կամ կօլլէգիաներ դրկել գաւառները, որ երթան աշխատատեղական քաղաքականութիւն վարեն: Քովս նստած էսէրներն¹⁶ իսկ վրդովուեցան, ինձ ըսին, որ Դաշնակցութիւնը երկու մասի է բաժնուած: Դաւիթ Անանուն յայտարարեց, թէ դուք պօլշեիզմ կ'ուզեք, նոյնը կրկնեց և էտ-էրնացիօնալիստ Ջօհրապեանը:

Դուրս ելայ ես և խօսեցայ մի խումբ տղաքներու, որոնք վրդովուած էին: Մէկը ինձ ըսաւ, որ, անունը չեմ յիշեր, Ջամալեան Դիլիջան եղած ժամանակ յայտարարեր է, որ եթէ ադմինիստրացիայի¹⁷ պաշտօնեաներ գան, զարկեք անոնց գլխին և հեռացուցեք զանոնք:

Ալէքսանդրապօլէն Կ. [Ենտրոնական] կօմիտէի կողմէ դրկուած ընկեր մը ուղղակի իր մագերը կը փետտեր՝ լսած ըլլալով Ջամալեանի դասախօսութիւնը: Ինչպէս գիտեք, վերջերս, Ալէքսանդրապօլի երկաթուղային բանտորութեան մէջ մտած են պօլշեիկներ, որոնք ուժեղ պրօպագանդ կը մղեն մեր դէմ: Կ. [Ենտրոնական] կօմիտէն այդ ընկերը դրկեր է Բիւրօին, որ կամ Ջամալեանը և կամ ուրիշ ընկեր մը ուղարկի Ալէքսանդրապօլ՝ պօլշեիկներուն դէմ պայքարելու համար: Այդ ընկերը, սակայն, երբ կը լսէ Ջամալեանի դասախօսութիւնը, գժուած կըսէ՝ ուրեմն մեր վերի մարմինը Բիւրօն ալ պօլշեիզմով է վարակուեր:

Խոնդկարեանը¹⁸ նոյնիսկ ինձ ըսաւ, որ սա ինչ բան է, Բիւրօի մարդիկ պօլշեիզմ կը քարոզեն, և մենք՝ օրբօզիցիայի¹⁹ անդամներս, դուրս պիտի գանք պետականութիւն պաշտպանենք:

Դասախօսութեան թողած տպաւորութիւնը եղած է ընդհանրապէս բացասական:

Վ. Քրոնյեան: Դասախօսութեան երկրորդ մասին միայն ներկայ գտնուեցայ: Արշակը պատասխանատու անձնաւորութիւն լինելով՝ անոր ամեն մէկ խօսքը չէր կրնար անուշադիր անցնել: Հիմա մանասանդ, երբ պօլշեիզմը կը զարգանայ, Ջամալեան շատ սխալ ըրաւ, երբ յայտարարեց, որ որբերէն համայնքներ պէտք է ստեղծենք:

Յեղափոխական] Կառավարութիւն պէտք է ստեղծենք,- ըսաւ ան,- և ունէ օգտակար գործ կատարելու համար՝ այդ կառավարութիւնը պէտք չէ կաշկանդուի օրէնքներով: Լսողներ այն տպաւորութիւն ստացան, որ ուրեմն կարելի է ամեն գործ յեղափոխական միջոցներով յառաջ տանել:

Արշակը տակախկական սխալ գործեց: Նա սակայն չըսաւ ունէ բան, որ հակառակ լինելը Ընդհ. [անտր] Ժողովի որոշումներուն: Եվ արդէն Երևանի Կ. [Ենտրոնական] կօմիտէի նախագահութիւնը Բիւրօին գրած է, թէ Արշակի դասախօսութիւնը վարկաբեկած է կառավարութիւնը և պարլամենտը: Նա հակա-

14 Հապավումը:

15 Նկատի ունի ռուսական ցար Նիկոլայ Երկրորդին:

16 Սոցիալիստ-հեղափոխականներ:

17 Վարչակազմ:

18 Խոնդկարյան Արշամ Թևոսի (1881, գ. Հախվերիս, Սուրմալու-1.12.1965, Փարիզ) - գրականագետ, հրապարակախոս, հայ սոցիալիստ-հեղափոխականների առաջնորդներից:

19 Ընդդիմություն:

դիստրիկտ²⁰ ընթացքի մէջ է գտնուած:

Հրահրուած էին նաև մի քանի ուրիշ ընկերներ ալ, որոնք սակայն այս անգամ չկրցան ներկայ գտնուել: Ամենէն վերջ հրահրուեցաւ ընկ. Արշակ Ջամալեանը, որ իր դասախօսութեան ընդարձակ կօնսրէկտը կարդաց: Պատասխանելով նաև մի շարք հարցերուն, նա յայտնեց հետևեալ մտքերն. «Ես հաւատացած եմ, որ հիմնականէ կարելի է այս ռէֆորմները²¹ իրականացնել: Իմ մտքերը անկեղծօրէն սօցիալիստական էին, բայց որովհետև այժմ մի պօլշեիկեան հոսանք կայ, շատեր վախեցան և կարծեցին որ ես պօլշեիզմ կը քարոզեմ:

Ես յաճախ սօցիալիզմի մասին դասախօսութիւններ տուած եմ, և իմ դասախօսութիւնները ընդհանրապէս անաղմուկ չեն անցած: Չափազանց պահպանողական ընկերներու համար իմ սօցիալիզմը կը համարուի պօլշեիզմ:

Ես այս դասախօսութիւնը կարդալու մի քանի մօթիվներ ունեցած եմ: Գաւառները պտրտած և տեսած եմ, որ ժողովուրդը սարսափելի կերպով կը տանջուի Մեսրոպ և Լևոն բէկերու պէս մարդկանց ձեռքը: Այս մարդիկը ուղղակի կը հովանաւորուեն ներքին գործոց նախարարի օգնական Մանասեանի²² կողմէ: Ես իմ գայրոյթը յայտնած եմ ֆրակցիայի առաջ, ես խօսած եմ նաև միւստր ընկ. Աբրահամի²³, որ անոնց առջև առնէ, բայց անօգուտ:

Բիւրօին յայտնած եմ նաև, թէ մասսան մեր ձեռքէն կ'էլլէ, բանտորները պօլշեիկ կը դառնան, մեր աշակերտական խմբերը էսէրներէն կը խլուեն: Պէտք է ձիգ, ջանք թափել կուսակցութիւնը ոտքի կանգնեցնելու համար:

Մեր անկախութիւնը հիմնաւորելու համար ես շատ դասախօսութիւններ եմ կարդացեր, մինչ զիս քննադատող Մանուկեաններն ու Կ.[ենտրոնական] կօմիտէի անդամները ոչինչ ըրած են: Ես երբեք դէմ գացած չեմ իմ դասախօսութեամբ Ընդհ. [անուր] Ժողովի որոշումներուն, ընդհակառակը՝ ֆրակցիան դէմ գացած է իր մի քանի որոշումներով, բայց ունէ դիտողութիւն չէ լսած:

Ինչ կը վերաբերի այն հարցին, թէ ես Դիլիջանի մէջ ժողովուրդը գրգռած եմ մեր ադմինիստրացիայի պաշտօնեաներուն դէմ սխալ է: Ինձ, երբ ժողովուրդը զանգատած է, թէ ծեծի միջոցաւ պաշտօնեաները կը խօսեն իր հետ, ես ըսած եմ, որ դուք եթէ պատուախնդիր լինեք՝ կը վճռեք նման պաշտօնեաները ձեր մէջէն»:

Որոշուեցաւ շարունակել այս հարցի քննութիւնը մեր յաջորդ նիստին: Որոշուեցաւ նաև պահանջել Բիւրօէն, որ մեր տրամադրութեան տակ դնէ Ընդհ. [անուր] Ժողովի որոշումները և [ՀՅԴ] հին ու նոր կանոնադրութիւնները:

Դատական Ատեանի անդամներ
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաթեան [ստորագրութիւն]
Անդամներ՝ Մ. Օզանեան [ստորագրութիւն]

ԻԱ. Նիստ

3 Յունվարի. 1920

Ներկայ էին՝

Ընկերներ՝ Յովսէփ Տէր-Դաթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէրաւերեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ

Նախորդ նիստերու ընթերցում և վաւերացում,

Արշակ Ջամալեանի հարց:

Լուծում

Կարդացուեցան նախորդ երկու նիստերու արձանագրութիւնները (արձանա-

20 Հակակարգապահական:

21 Բարենորոգումներ:

22 Մարգիս Մանասյան:

23 Աբրահամ Գյուլխանդանյան:

գրությունաց սևագրությունները) և հանուած երեք դատավճիռները (սևագրությունները), և մի քանի սրբագրություններէ յետոյ՝ վաւերացուեցան:

Արշակ Զամալեանի հարցի քննությունը [Գերագոյն] Դատական Ատեանս սպառած համարելով՝ եկաւ այն եզրակացութեան, որ Զամալեան թէ՛ն մեր Ընդհ. [անուր] Ժողովի որոշումներուն և կուսակցութեան սկզբունքներուն դէմ չէ գացած, սակայն լինելով Բիւրօի անդամ՝ գործած է տակտիկական սխալ մը, անժամանակ կերպով իր արտայայտած մտքերով, և քննադատած է կառավարութիւնն ու պարլամէնտը, առանց նկատի ունենալու մեր իրականությունը, այդ վատ անդրադարձած է մեր կազմակերպութեան վարկի վրայ: Նկատի ունենալով այս բոլորը, Դատ.[ական] Ատեանը որոշեց յանդիմանություն ուղղել ընկ. Զամալեանին և պարտաւորեցնել զինքը, որ մամուլի միջոցաւ լուսաբանէ իր դասախօսութեան իսկական իմաստը, որ այնքան թիւր եզրակացություններու առաջնորդած է ունկնդիրները:

Դատական Ատեանի անդամներ
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաւթեան [ստորագրություն]
Անդամներ՝ Մ. Օզանեան [ստորագրություն]

Ի.Բ. Նիստ

4 Յունվ[ար]. 1920

Ներկայ էին՝

Ընկերներ՝ Յովսէփ Տէր-Դաւթեան, Լևոն Թաղէոսեան, Համբարձում Տէրտէ-բեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ

Արշակ Զամալեանի մասին հանուած բանաձևը,

Բանուոր Սէրգօի ցուցմունքները Արարատ Տէր-Գրիգորեանի յարուցած հարցի առթիւ:

Լուծում

Մտքերու փոխանակությունէ յետոյ Դատական Ատեանս հանեց հետևեալ բանաձևը.

Հ.Յ.Դ. [Գերագոյն] Դատական Ատեանի որոշումը Արշակ Զամալեանի մասին

1920 թ. Յունվ[ար]. 3-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. IX Ընդհ. [անուր] Ժողովի լիազօրութեամբ [Գերագոյն] Դատական Ատեանս, մասնակցութեամբ՝ նախագահ Յովսէփ Տէր-Դաւթեանի, անդամներ՝ Լևոն Թաղէոսեանի և Մերուժան Օզանեանի, լսելով Հ. Յ. Դ. Բիւրօի միջոցաւ մի շարք ընկերներու և մարմիններու կողմէ եղած բողոքը Բիւրօի անդամ Արշակ Զամալեանի «Իրաւական թէ՛ յեղափոխական պետութիւն» դասախօսութեան մասին, ուր ընկ. Զամալեան իբր թէ՛ յայտներ է մտքեր՝ հիմնովին հակասող Ընդհ. [անուր] Ժողովի որոշումներուն և կուսակցութեան գաղափարներուն ու գործելակերպին, լսելով նաև դասախօսութեան ներկայ գտնուած բազմաթիւ ընկերներու, ինչպէս նաև ընկ. Ա. Զամալեանի՝ այս առթիւ ըրած գրաւոր և բերանացի ցուցմունքները, [Գերագոյն] Դատական Ատեանս եկաւ հետևեալ եզրակացութեան.

Ա. Նկատելով, որ ընկ. Արշակ Զամալեան դեկտ. [եմբերի] 25-ի (1919) պարլամէնտի դահլիճին մէջ խօսած իր դասախօսութեամբ թէ՛ն դէմ չէ արտայայտուած Ընդհ. [անուր] Ժողովի որոշումներուն և մեր կուսակցութեան հայեացքներուն,

Բ. Մակայն, նկատելով, որ ընկ. Ա. Զամալեան՝ լինելով Բիւրօի անդամ, գործած է տակտիկական սխալ մը, արծարծելով իր դասախօսութեամբ այնպիսի մտքեր, որոնց կիրառումը ներկայ պայմաններուն անհնարին և աննպատակալարմար է, և

ՎԼԿԵՆԿԵՐԸ
Ե (ԺԵ) քարի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2013
ԿԼԾ համահայկական հանդես

որ կարող է վտանգել մեր մատաղ հանրապետության և մանաւանդ աշխատաւորութեան գոյութիւնը,

Գ. Նկատելով, որ ընկ. Ա. Ջամալեան արտայայտած է այդ մտքերը այնքան անորոշ և մշուշապատ կերպով, որ առաջնորդած է ունկնդիրները թիւր եզրակացութիւններու,

Դ. Նկատելով, որ առանց իրականութիւնը նկատի ունենալու՝ անզգոյշ կերպով ան քննադատած է նաև կառավարութիւնն ու պարլամէնտը, պարագայ մը, որ շատ վատ անդրադարձած է մեր կազմակերպութեան վարկին վրայ, մինչ ինք, որպէս Բիւրօի անդամ, պարտաւոր էր սրբագրել անոնց թերութիւնները բոլորովին այլ միջոցներով,

[Գերագոյն] Դատական Ատեանս վճռեց.

Ա. Ենթարկել յանդիմանութեան ընկեր Ջամալեանը իր հակակարգապահ ընթացքի համար,

Բ. Պարտաւորեցնել զինքը, որ մամուլի միջոցաւ լուսաբանի հասարակութեան առաջ իր դասախօսութեան իսկական իմաստը, որ այնքան թիւր եզրակացութիւններու առաջնորդած է ունկնդիրները:

Որոշուեցաւ այն դատավճիռը ուղարկել իսկոյն Բիւրօին, իսկ անոր հրատարակել կամ չհրատարակելու մասին առ այժմ ոչինչ չյայտնել՝ մինչև այս մասին Բիւրօի կարծիքն ալ չառնուի:

Արարատ Տէր-Գրիգորեան հարց էր յարուցած ասկէ առաջ իր 19.160 ր.[ուրլի] պահանջի առթիւ, որ կը գտնուէր բանտոր Սարգսեանցի մօտ: Ընկ. Սարգսեանց Երևան եկած լինելով՝ հրաւիրուեցաւ [Գերագոյն] Դատական Ատեանիս, որ հետևեալ ցուցմունքները ըրաւ այդ առթիւ.

«Այդ հարցը զուտ անհատական բնոյթ կը կրի: Երկար ժամանակ Հայաստանի մէջ անգործ մնալէ յետոյ Արարատ Տէր-Գրիգորեանի հետ ձեռնարկեցի առևտրական գործի մը, 18.000 ր.[ուրլու] ճարպ առի և տարի Երևան ծախեցի, որմէ 8.000 ր.[ուրլի] վնաս ստացայ: Արարատ Տէր-Գրիգորեան այդ ատենները իր տրամադրութեան տակ ուներ 100.000-ներ պետական դրամներէն, զոր կ'օգտագործէր մասնաւոր առևտրական գործեր ընելով (տաւար առնել-ծախելով): Երբ ես միասին անոր հետ ճարպ առի, յայտնի չէր ինձ այն ժամանակ, թէ այդ գործածուած դրամները պետական փողեր էին: 8.000 ր.[ուրլի] վնաս ընելէ յետոյ՝ մնացեալ փողերը կարծելով, թէ ընկերոջս փողերն են՝ միասին առնելով գացի Թիֆլիս:

Ճարպի վաճառումէն գոյացած է 11.500 ր.[ուրլի], դերձակ Գրիշին իբրև աշխատավարձ տուած եմ, 1.000 ր.[ուրլի] մնացեալ գումարը՝ քանի որ այդ պետական փող է եղեր, շուտով կը վերադարձնեմ, միայն իմ կողմէ կը խնդրեմ դատի տալ այն ընկերոջ, որ պետական դրամներով անձնական առևտուր կ'ընէր»:

Հ.Յ.Դ. Դատական Ատեանի

Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաւթեան [ստորագրութիւն]

Անդամներ՝ Մ. Օզանեան [ստորագրութիւն]

Քարտուղար՝ Մ. Օզանեան [ստորագրութիւն]

ԻԳ. Նիստ

Երևան, 6 Յունվ[ա]ր. 1920

Ներկայ էին՝

[Ընկերներ՝] Յովսէփ Տէր-Դաւթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէր-ուէրեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ

Արարատ Տէր-Գրիգորեանի հարց:

Լուծում

Տեղի ունեցաւ մտքերու փոխանակութիւն Արարատ Տէր-Գրիգորեանի հարցի

վերաբերմամբ: Որոշուեցաւ իմացնել բանուոր Սէրգօին, որ մեր որոշումը իմանալէն մինչև մէկ ամիս վերջ, իր քով գտնուած 10.500 ռուպլին դարձնէ մեզ, հակառակ պարագային՝ այդ դրամը իրմէ գանձելու համար ձեռք կ'առնուին համապատասխան միջոցներ: Ինչ կը վերաբերի Արարատ Տէր-Գրիգորեանին, որ պետական փողերով մասնաւոր առևտրական գործեր է ըրած. առ այժմ պէտք է դիմել խնամատարութեան մինիստրութեան, հասկնալու համար, թէ Տէր-Գրիգորեանը իր ստացած փողերը վերադարձուցած է թէ ոչ, կամ թէ՛ ինչքան պարտական է մինիստրութեան:

ՎԼՎԵՆԱԳՐԵՐ

Դատական Ատենի
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաթեան [ստորագրություն]
Անդամներ՝
Քարտուղար՝ Մ. Օզանեան [ստորագրություն]

Ի.Ի. Նիստ

Երևան, 7 Յունվ[ա]ր. 1920
Ներկայ էին՝
[Ընկերներ՝] Յովսէփ Տէր-Դաթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէր-տէրեան, Մերուժան Օզանեան:
Օրակարգ
Յովհ. Սարգսեանցի հարց,
Շարաֆեանի հարց,
Խ. Բզնունիի հարց:
Լուծում:

Որոշուեցաւ Յովհ. Սարգսեանցի վերաբերեալ քննութիւնը շարունակել՝ Թիֆլիսի զինուորական ներկայացուցչի ցուցմունքները ևս ստանալու համար, քանի որ այս վերջինս է եղած, որ համաձայն Վրաստանի Կ.[ենտրոնական] կօմիտէի գրած նամակին՝ իբրև լրտես ձերբակալել տուած է Սարգսեանցը՝ Կարսի կառավարական իշխանութիւններու միջոցաւ: Որոշուեցաւ այս հարցի քննութեան գործը յանձնել [Գերագոյն] Դատական Ատենիս նախագահ բժիշկ Յովսէփ Տէր-Դաթեանին, որ մօտ օրէն պիտի մեկնի Թիֆլիս:

Վրաստանի Կ.[ենտրոնական] կօմիտէն Վիրահայ Ազգ.[ային] Խորհուրդի ամբաստանագիրը դրկած էր մեզ ընկերներ Շարաֆեանի, Բզնունիի և Էլիբեկյանի մասին, որոնք կ'ամբաստանուէին զանազան յանցանքներուն մէջ՝ գործուած իրենց պաշտօնավարութեան ընթացքին: Շարաֆեան Ալէքսանդր Խատիսեանի միջոցաւ Վիրահայ Ազգ.[ային] Խորհուրդէն ստացեր է 858.158 ռ.[ուրլի] 5 վակօս ալիւր և 657 փութ²⁴ հաճարի ալիւր: Ընկ. Շարաֆեան իր ստացած դրամներու և ալիւրի բաժանման և ծախսերու մանրամասն հաշիւը ներկայացուցեր է խորհուրդին: Սակայն, Խորհուրդի վերստուգիչ մարմինը գտած է անընդունելի Շարաֆեանի N. 1, 2, 4, 5, 6, 8 հաշուեթղթերը, ձևական տէսակէտէ 181.280 ռ.[ուրլի] անընդունելի հաշիւ մը տեսնելով անոնց մէջ:

Որոշուեցաւ մեր յաջորդ նիստին հրաւիրել ընկ. Շարաֆեանը՝ պահանջելու անկէ բացատրութիւններ այդ մասին:

Վրաստանի Ազգ.[ային] Խորհուրդը Թիֆլիսի Կեդր.[ոնական] Կօմիտէի միջոցաւ մեզ ուղարկած թղթերով կ'ամբաստանէր Խաչ. Բզնունին, որը եղեր է յեղափոխութեան օրերուն Սցիսեթի սնտրակայարանի գլխաւոր կառավարիչ: Ընկ. Բզնունի իրեն բաց թողուած ասաններու հաշիւը ներկայացուցեր է Խորհուրդին, բայց գործադիր մարմինը չէ ընդունել 1572.75 ռ.[ուրլի]ի և պակսուած 15 ֆունտ²⁵ բրինձի հաշիւ մը, որի արժեքը կ'ընէր 69.38 ռ.[ուրլի]: Բզնունին այս առթիւ տուեր

24 16 կիլոգրամ:
25 1 կիլոգրամը հավասար է մոտ 2,2 ֆունտի:

Ե (ժԵ) քարտի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2013
ՎԼՎ համահայկական հանդես

է հարկ եղած բացատրութիւնները: Գործադիր մարմինը ընդունել է զանոնք, բացի բրինձի փողի հաշիւէն և ծառայի մը տրուած 60 բուպիլէն: Այս առթիւ նկատի ունենալով, որ Բզնունին ղէպի իւր պարտականութիւնը անփոյթ և անհոգ է գտնուած, գործադիր մարմինը կը կարծէ, որ Բզնունին այսուհետև հասարակական գործեր յանձնարարելու պարագային պէտք է առանձին զգուշութիւն դարձնել:

Ասկէ գառ, Բզնունին կ'ամբաստանուի և ուրիշ յանցանքի մէջ:

1919 թուականի յունիս 23-ին Բզնունին ծանօթանալու համար մի օրով գործադիր մարմնի անդամ էր. Տէր Մինասեանէն կ'ստանայ Սցիւեթի կայարանի պաշտօնեայ Մալիշևի յայտարարութիւնը, որով վերջինը կը մեղադրէ Բզնունին գանազան զեղծումներու և անհարագատութեան մէջ՝ 14 կէտերէ բաղկացած մի գրութեամբ: Մակայն, միւս օրը ներկայանալով գործադիր մարմնին՝ կը յայտնէ, թէ Մալիշևի գրութիւնը մոռացմամբ թողուցած է տանը, իր միւս թղթերու մէջ, և կը խոստանայ անմիջապէս բերել: Երեք օր յետոյ, սակայն, Բզնունին կը յայտնէ, որ այդ գրութիւնը կորսնցուցած է և կ'աշխատի համոզել գործադիր մարմինը, թէ գրութեան մէջ ոչ մէկ արժէքատր բան ասուած չէր և լոկ զրպարտութիւն էր իր վերաբերմամբ: Գործադիր մարմինը յունիսի 27-ի նիստին որոշում կուտայ Բզնունիին 3 օր ժամանակ տալ իր վերցուցած գրութիւնը վերադարձնելու համար, հակառակ պարագային՝ զայն ենթարկել պատասխանատուութեան, գրութիւնը դիտարորեալ կերպով պահած ըլլալուն համար: Այնուամենայնիւ, Բզնունին Մալիշևի յայտարարութիւնը չվերադարձուցած՝ կը թողու և կը հեռանայ Թիֆլիսէն:

[Գերագույն] Դատական Ատեանս որոշեց այս առթիւ Կարսի Կեդր. [ոնական] Կօմիտէի միջոցաւ նամակ գրել Բզնունիին, որպէսզի եթէ կրնայ՝ անձամբ Երևան գայ, եթէ ոչ՝ նամակի մը միջոցաւ բացատրութիւն տայ Դատական Ատեանիս՝ իրեն դէմ եղած այս վերջին ամբաստանութիւնը:

Դատական Ատեանի
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաթեան [ստորագրութիւն]
Անդամներ՝
Քարտուղար՝ Մ. Օզանեան [ստորագրութիւն]

Ի. Ե. Նիստ

10 Յունվ[ա]ր. 1920

Ներկայ էին՝

[Ընկերներ՝] Յովսէփ Տէր-Դաթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէր-տէրեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ջիֆօն զինականի հաշիւներ:

Լուծումներ

Ընկ. Ե. Տէր Մինասեան, նախկին Արևելեան Բիւրօի յանձնարարութեամբ, իր հետ ունենալով իր կողմէ հրաւիրուած երկու ընկերներ-Ալէքսանդր Խանսպապեան և Ալէքսանդր Մարգարեան, լիազօրուէր է քննելու դեռ անցեալ տարի, Բիւրօի և Հ.Յ.Դ. բոլոր մարմիններու և ձեռնարկութիւններու հաշիւները: Կազմուած այդ յանձնաժողովը ճանապարհներու և հաղորդակցութեան դժուարութեան, շատ անգամ բացակայութեան պատճառով, իր աշխատանքը հարկադրուէր է սահմանափակել միայն Թիֆլիսի Կ. [ենտրոնական] կօմիտէութեան սահմաններուն մէջ, և քննութեան ենթարկել էր հաշիւները Արևելեան Բիւրօի, Հայաստանի Բիւրօի, Թիֆլիսի Կ. [ենտրոնական] կօմիտէի և գւարտիայի, «Հորիզոն»-ի, «Ազատամարտ»-ի, «Սօլօտ»-ի, «Աշխատատր»-ի, Ջիֆօն զինականի, Ջիֆօն դրամականի, Թիֆլիսի տեղական կօմիտէի, «Աշխատատր» տպարանի, «Յառաջ»-ի գրադարանի, Ազիտացիօն Բիւրօի, Սահմանադիր ժողովի, գիւղացիական հաշիւներու, ուսանողական միութեան, Ունիօն ճաշարանի, անդամական տետրերու և մարկաներու:

Այս անգամ կարդացուեցաւ միմիայն Ջիֆօն զինականի հաշիւները, որոնք ըստ յանձնաժողովի նախագահի յայտարարութեան՝ կուսակցական հաշիւներու և գործառնութիւններու մէջ ամէնէն անկանոնը և պախարակելին են: Այդ հաշիւներու մէջ տեսնուած թերութիւնները այնքան մեծ են եղեր, որ նոյնով անոնց մասին մտաւոր հաշիւ տալ անկարելի է,- կը գրէ այդ յանձնաժողովը:

Ջեկուցման մէջ Ջիֆօնի ամբողջ գործողութիւնները բաժնուած են մի քանի շրջաններու, նախ՝ **Գ. Ղազարեանի** և **Ստ. Փանեանի** շրջանները, որոնց ժամանակ գործը այնքան ընդարձակ չէ եղած, բայց հակառակ ատոր՝ չէ պահուած կանոնաւոր հաշուապահութիւն, որի հետևանքով գործի դրութիւնը յստակ կերպով երևան չէ եկած:

Գ. Ղազարեանէն և Ս. Փանեանէն յետոյ գործը աստիճանաբար կ'անցնի ընկ. **Ջիջեանին**, որ ժամանակ ատեն զանազան տեսակի հրացաններու քանակը կը հասնի 1.585-ի, ահագին մուտք կը լինի նոր ատրճանակներու և փամփուշտներու, և սակայն բոլոր այս գործառնութիւններուն ոչ մուտքի և ոչ ալ ելքի հաշիւները կը պահուին, նոյնիսկ հաշուապահութիւն չլիներ, որու հետևանքով տեղի կ'ունենան զեղծումներ:

Առանց ստացական և յանձնողական գրութիւններու ստանալով պահեստը՝ Ջիջեան մուտքեր կ'ունենայ գլխաւոր պահեստէն, որու պատասխանատուն եղած է պ. Ս. Մանասեանը: Վերջինիս ժամանակ Ջիֆօնի մուտքը անելի ընդարձակ է եղած:

Մանասեան, ըստ իր զեկուցման, եղեր է ինքնապաշտպանութեան կազմակերպող մարմնի անդամ, իր ղեկավարութեան տակ է եղեր առանձնապէս Մանթաշեանի շինութեան մէջ գտնուած պահեստը: Վաղօի ցուցմունքով զինարանէ կամ այլ տեղէ զէնք ստանալու ժամանակ պահանջուած թիւէն անելի բերել տուէր է 5-10 հրացան և 4-10 արկղ փամփուշտ: Պահեստի գործին մէջ Վաղօն եղեր է Մանասեանի մշտական աջակիցը, սակայն ոչ մէկ ժամանակ չէ կազմուէր մուտքի ու ելքի հաշիւ: Չէ եղեր նաև հաշուապահութիւն. ձեռքէ ձեռք է անցեր պահեստը, որու հետևանքով տեղի են ունեցեր զեղծումներ:

Նոյն քմահաճ դրութեան են մատնուէր նաև պահեստի միւս մթերքները, որոնց վերաբերմամբ ևս եղեր են կամայականութիւններ, քմահաճ վերաբերմունք և զեղծումներ:

Դատական Ատեանի
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաւթեան [ստորագրութիւն]
Անդամներ՝
Քարտուղար՝ Մ. Օզանեան [ստորագրութիւն]

Ի.Զ. Նիստ

12 Յունվ[ա]ր. 1920

Ներկայ էին՝

[Ընկերներ՝] Յովսէփ Տէր-Դաւթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէրտէրեան, Մերութան Օզանեան:

Օրակարգ

Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի՝ [Գերագոյն] Դատական Ատեանիս բերած գործերու քննութիւնը:

Լուծում

Մի շարք կուսակցական մարմիններու, թերթերու, Ջիֆօնի, ևլն., հաշիւները, որոնք քննուած էին Բիւրօի կողմէ նշանակուած յանձնաժողովի մը կողմէ, և որոնք ներկայացուած էին մեզ, Դատական Ատեանս անոնց մէկ մասին ընթերցումը կատարելէ յետոյ, գործի տեսութեան համար ներկայացուած բոլոր հաշուեթղթերը ընդունեց իր մէջ, այսպէս. գիւղացիական հաշիւներ, ուսանողական միութիւն, Ու-

ՎԵՐԵՎԵՐԵՐ

Ե (ԺԵ) քարի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2013

ՎԵՐԵՎԵՐԵՐԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԵՐ

նիօն ճաշարան, անդամական տետրեր, մարկաներ՝ բժիշկ Տէր-Դաթեանին, «Յառաջ»-ի գրադարան, Ագիտացիոն Բիւրօ, Սահմանադիր Ժողով՝ Լ. Թադէոսեանին, Զիֆօն զինական, Զիֆօն դրամական, Թիֆլիսի Կ. [ենտրոնական] կօմիտէի և գարդիայի հաշիւները՝ Հ. Տէրտէրեանին, Արևելեան և Հայաստանի Բիւրօներ, «Հորիզոն», «Ազատամարտ», «Մօլօտ», «Աշխատատր»՝ Օզանեանին, որպէսզի յաջորդ անգամ անոնցմէ կազմին մեղադրական փաստեր՝ ամբաստանուող անձերու և մարմիններու նկատմամբ:

Դատական Ատեանի
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաթեան [ստորագրություն]
Անդամներ՝
Քարտուղար՝ Մ. Օզանեան [ստորագրություն]

Ի. Ե. Նիստ

15 Յունվ[ար] 1920

Ներկայ էին՝

[Ընկերներ՝] Յովսէփ Տէր-Դաթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէրտէրեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ

Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի՝ Դատական Ատեանիս բերած գործերու քննութիւնը:

Լուծում

Իրաքանչիւր ընկեր իր կատարած աշխատանքի մասին համառօտ զեկուցում ընել է յետոյ, ընկ. Տէրտէրեան կարդաց այն մեղադրական ակտերը, որ կազմած էր Ստեփան Փանեանի, Զիջեանի, Մարգիս Մանասեանի, Արտուշ Քոչարեանի, Մանուկ Մոճոռեանի, Թիֆլիսի Կ. [ենտրոնական] կօմիտէի դէմ, ընկ. Թադէոսեանը Թիֆլիսի տեղական կօմիտէի, «Յառաջ»-ի գրադարանի, Ագիտացիոն Բիւրօի, Սահմ. [անադիր] Ժողովի կազմակերպիչ մարմնի դէմ իր կազմածները կարդաց:

Մեղադրական յիշեալ ակտերը վերջնական ձևի վերածելու և իրենց հասցէներուն դրկելէ առաջ որոշուեցաւ Բիւրօին նամակ գրել և հասկնալ, թէ ո՞վքեր էին անդամներն ու նախագահները Թիֆլիսի Կ. [ենտրոնական] կօմիտէին (1917 թ. դեկտ. [տմբեր] 20-1918 թ. յուլ. [իս] 2), Թիֆլիսի տեղական կօմիտէին (1917 թ. դեկտ. [տմբեր] 25-1918 թ. յունիս 15), Թիֆլիսի քաղաքային ընտրութեանց համար կազմուած Ագիտացիոն Բիւրօի (1917 թ.) և Սահմանադիր Ժողովի կազմակերպիչ մարմնի:

Որոշուեցաւ նաև հարցնել Բիւրօին, թէ Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովը Թիֆլիսի պահեստները ստուգել է յետոյ՝ բոլոր պահեստները իրենց զինամթերքով և առհասարակ մթերքներով կազմուած ցուցակների համաձայն 1918 թ. յունվ[ար] 2-ին Բիւրօին յանձնած է բանալիներով և կնիքով հանդերձ, այժմ ի՞նչ դրութեան մէջ են այդ պահեստները, մասնատրաբար՝ Դադէթի և Ղարաքիլիսայի պահեստները, և ի՞նչ միջոցներ են ձեռք առնուած զանազան անձանց և հայկական կորպուսի մօտ գտնուած զինամթերքները և առհասարակ մթերքները հաւաքելու համար:

Որոշուեցաւ նաև գրել Գ. Ղազարեանին և բացատրութիւն պահանջել իրմէ մինչև 1917 թ. դեկտ. [տմբերի] 20-ը (Ս. Փանեանին պահեստը յանձնելու թուականը) իր գործունէութեան և զինամթերքի հաշուէտութեան մասին և հասկնալ նաև, թէ ո՞րտեղից է գոյացել այն մնացորդը, որ յանձնուած է եղեր Ս. Փանեանին:

Դատական Ատեանի
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաթեան [ստորագրություն]
Անդամներ՝
Քարտուղար՝ Մ. Օզանեան [ստորագրություն]

15 Յունվ[ա]ր. 1920
Ներկայ էին՝
[Ընկերներ՝] Յովսէփ Տէր-Դաւթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէր-
տէրեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ
Մեղադրական ակտերու ընթերցում և վաւերացում:
Լուծում

Հետևեալ անձերու և մարմիններու շուրջ կազմուած մեղադրական ակտերը
կարդացուեցան և վաւերացուեցան.

Մեղադրական կետեր Ստեփան Փանեանի դէմ

1920 թ. Յունվ[ա]ր. 15-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝
ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. օգոստոսի 15-ին
կազմած N. 8 արձանագրութեան հետ, գտնում է, որ Ստեփան Փանեանը Գ. Ղա-
զարեանից առանձին ցուցակով 1917 թ. դեկտ. [եմբերի] 20-ին ստացել է պահեստը
և ըստ Մանասեանի զեկուցման՝ վարել է այն մինչև 1918 թ. յունվարի կէսերը, և
յետոյ պահեստը անցել է Ջիջեանին: Իր պահեստապահութեան շրջանում Ստեփան
Փանեանը մեղադրուում է հետևեալ յանցանքների մէջ.

Ս. Փանեանը Գ. Ղազարեանից ստանալով Ջիջօնի պահեստը՝ ել և մուտքի կա-
նոնաւոր հաշիւ չի պահել, ունեցել է մի հասարակ տետրակ, թափթփուած թերթիկ-
ներով, գրուած հասարակ մատիտով, խառն, անորոշ և շատ տեղեր էլ ջնջոտուած
(տե՛ս ա արձանագր.[ություն] N. 8, երես 4),

Ս. Փանեանի ներկայացրած հաշուի համաձայն՝ պահեստից մօտաւորապէս
պակասում է զանազան տեսակի հրացաններ 162 հատ և անորոշ քանակութեամբ
հրացանի փամփուշտներ,

Համաձայն 1918 թ. յուլիսի 23-ին Քննիչ Յանձնաժողովին գրած իր նամակի՝ Ս.
Փանեանի մօտ մնացել է 10 հատ հրացան մօսին և երկու արկղ փամփուշտ, որոնք
մինչև օրս էլ Փանեանը իր մօտն է պահել և չի յանձնել ըստ պատկանելոյն:

Մեղադրական կետեր Արտուշ Քոչարեանի դէմ

1920 թ. Յունվ[ա]ր. 15-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝ ծա-
նօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. օգոստոսի 15-ին
կազմած N. 8 արձանագրութեան հետ, գտնում է, որ Արտուշ Քոչարեանը Մա-
նասեանի և Վաղոյի Ալէքսանդրապօլ մեկնելուց յետոյ Արևելեան Բիւրօի յայտարա-
րութեան համաձայն հանդիսացել է «Ջիջօնի պահեստների իրաւական պատաս-
խանատու»-ն (տե՛ս արձ.[անագրություն] N. 8, եր. 11) և մեղադրուում է հետևեալ
յանցանքներում.

Պահեստի զէնքերի և մթերքների ելևմտից հաշիւները պահել է չափազանց
անկանոն կերպով, իր հսկողութեան ներքոյ գտնուած անհատների վերաբերմամբ
(Միխօն և Մանուկը) եղել է անփոյթ և անտարբեր:

Քոչարեանի օրօք (ապրիլ 10-ից մինչև յուլիս 2) պահեստից պակասել է՝ երկու
հատ պուլէմէօս²⁶-լուիզ²⁷, 720 հատ հրացանի փամփուշտ և 235 հատ ատրձանակի
փամփուշտ (տե՛ս Մանուկին յանձնուած Ջիջօնի պահ.[եստի] հաշիւը), իսկ ստացել
է 133 հատ հրացան, 59.867 հատ հրացանի փամփուշտ և 4.123 հատ ատրձանակի
փամփուշտ,

Քոչարեանի օրօք պահեստներից բաց էին թողնուած, զանազան անպատաս-

26 Գնդացիր:

27 Ձեռքի գնդացիր – ստեղծել է ԱՄՆ-ի բանակի գնդապետ Լյուիսը 1913 թ.: Լայնորեն կիրառ-
վել է Առաջին աշխարհամարտի ժամանակ: Օգտագործումից հանվել է 1930-ականներին:

Ե (ԺԵ) քառի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2013

ՎԻՄ համահայկական հասկոն

խանատու մարդկանց կարգադրութեամբ, զինամթերքներ և առհասարակ մթերքներ՝ առանց պատշաճաւոր ստորագրութիւններ ստանալու,

Ստացուած մթերքների աղբիւրները չեն յիշատակուած, ոչ էլ՝ ճշգրիտ քանակը և արժէքը, ելքերից էլ շատերը չեն յիշատակուած, իսկ յիշատակուածներից շատերը չեն համապատասխանում իրականութեան (տե՛ս արձանագր.[ություն] N. 8, եր.[եա] 13-18),

Արտուշ Քոչարեանին յանձնուած է եղել 10.783 ր.[ուրլի] 85 կ.[ոպեկ], որի դիմաց թէ՛ն վերջինս ներկայացրել է 7.721 ր.[ուրլի] 50 կ.[ոպեկ] ծախս, սակայն քննիչ յանձնաժողովը գտել է անընդունելի, և չնայած այդ հանգամանքին՝ Քոչարեանը մինչև օրս իր մօտ է պահել Ջիֆօնի դրամները և չի վերադարձրել 10.783 ր.[ուրլի] 85 կ.[ոպեկ] (տե՛ս արձանագր. N. 8),

Արտուշ Քոչարեանը՝ դէպի իրեն յանձնուած պատասխանատու և լուրջ գործը, ցոյց է տուել յանցապարտ անտարբերութիւն, անփութութիւն, և հաշուապահութեան մէջ խառնաշփոթութիւն յառաջ բերելով՝ ծանր կորուստ է հասցրել մեր կուսակցութեան (տե՛ս արձանագր.[ություն] N. 8),

Արտուշ Քոչարեանը Ջիջեանի ժամանակ ստացել է՝ 1 Ֆ.[ատ] տասնոց մաուզեր²⁸, 720 փամփուշտ, 1 հատ նագան²⁹, 500 փամփուշտ, 1 հատ բրաունինգ³⁰, 1.000 հատ փամփ.[ուշտ], 200 հատ կոլտի³¹ փամփուշտ, 2.700 հատ մօսինի³² փամփուշտ և 600 հատ թրքականի փամփուշտ, այդ զէնքերու ստանալու առթիւ ոչ մի բացատրութիւն մինչև օրս չի տուել և զէնքերը չի վերադարձրել համապատասխան մարմնին:

Մեղադրական կետեր Սարգիս Մանասեանի դէմ

1920 թ. Յունվարի 15-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝ ծախսօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. օգոստոսի 15-ին և յուլիսի 19-ին կազմած NN. 8 և 9 արձանագրութիւններին հետ, գտնում է, որ Սարգիս Մանասեանը՝ համաձայն իր յուլիս 29-ին 18 թ. զեկուցման եղել է «Ինքնապաշտպանութեան կազմակերպիչ մարմնի անդամ» և ռազմամթերքների ու առհասարակ մթերքներու ամբողջ գործի ղեկավարութիւնը և պատասխանատուութիւնը Ս. Մանասեանի վրայ է եղել: Ս. Մանասեանի առանձին ղեկավարութեան և հսկողութեան տակ է եղել նաև Մանթաշեանի շինութեան մէջ բացուած պահեստը: Ս. Մանասեանին գործակից և աջակից են եղել Վաղօն և Արմէնակը: Համաձայն կատարուած քննութեան՝ Ս. Մանասեանը մեղադրուում է հետևեալ կետերում.

Ստանձնելով մի պատասխանատու գործ՝ որպիսին առաւելապէս պահանջում էր կանոնաւոր հաշուապահութիւն թէ՛ դրամական և թէ՛ մթերքների, Ս. Մանասեանն ոչ մի հաշուապահութիւն չի ունեցել և մասնաւորապէս ոչ մի փաստաթուղթ՝ ելքը և մուտքը ստուգելու համար,

Համաձայն Ս. Մանասեանի 1918 թ. յուլիսի 29-ի զեկուցման՝ պահեստում մնացել է 167 հատ հրացան և անորոշ քանակութեամբ փամփուշտներ, որոնց որ տեղ լինելը մինչև այժմ էլ յայտնի չէ և ոչ մի փաստաթուղթ էլ այդ առթիւ գոյութիւն չունի,

Թիֆլիսից հեռանալիս Ս. Մանասեանը պատշաճաւոր կերպով պահեստը ոչ ոքի չի յանձնում և անփութութեամբ երեսի վրայ է թողնում, որի պատճառով՝ առանց այն էլ խառնուած հաշիւները աւելի ևս խճճուում են և պատշաճաւոր

28 Գերմանական ատրճանակի և հրացանի մակնիշ:

29 Բելգիացի Նագան եղբայրների ստեղծած ատրճանակ, որը լայն շրջանառութիւն է ստացել 1880-ականներին:

30 Ամերիկացի զինագործ Բրաունինգի ստեղծած համանուն ատրճանակը և գնդացիորդ օգտագործվել է 19-րդ դարի վերջին:

31 19-րդ դարի կեսից ԱՄՆ-ում Կոլտի գործարաններում արտադրվող ատրճանակների հավաքական անվանում:

32 Եռագիծ հրացան – ստեղծել է ռուս զինագործ Մերգել Մսիսը 1891 թ.:

մարմինները ընդ միշտ զրկում են ստուգելու հնարատրությունից,

Ոչ մի արձանագրություն և փաստաթուղթ չկայ՝ արդէօք դր տեղից, ինչ քանակութեամբ և արժողութեամբ մթերքներ են ստացուած և ո՞ւմ են տրուած, ինչ քանակութեամբ, փողով թէ ձրի,

Մանասեանը ստացել է 19.069 ռ.[ուրի] 25 կ.[ոպեկ] և մինչև այժմ այդ առթիւ ոչ բացատրություն է տուել և ոչ էլ վերադարձրել է փողերը (տես արձանագր.[ույթուն] N. 9, եր.[ես] 1-4)

Ս. Մանասեանը՝ դէպի իր ստանձնած գործը ցոյց է տուել անփոյթ և անխնամ վերաբերմունք, որի հետևանքով՝ մեր կուսակցությունը ունեցել է հսկայական կորուստներ,

Ս. Մանասեանը բացի վերոյիշեալից ստացել է մի մեշոկ³³ ալիւր, մի հատ կոլտ ատրձանակ՝ 7 հատ փամփուշտով և մի հատ էլ պուլիմէօտ ատրձանակ, որոնց համար ոչ մի բացատրություն մինչև օրս չի տուել և չի վերադարձրել համապատասխան մարմին:

Մեղադրական կետեր Մանուկ Մոճառեանի դէմ

1920 թ. Յունվ[ա]ր. 15-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝ ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. օգոստ.[ոսի] 15-ին կազմած N. 8 արձանագրութեան հետ, գտնում է, որ Մանուկ Մոճառեանը Արտուշ Քոչարեանի հեռանալուց յետոյ՝ 1918 թ. ապրիլի 10-ից մինչև յուլիսի 2-ը, եղել է Հ. Յ. Դ. Զիֆօսի պահեստի փաստացի տնօրէնը, ունենալով իր մօտ պահեստի բանալին և կնիքը (տես արձանագր.[ույթուն] N. 8, երես 11) և մեղադրում է ստորև յիշատակուած յանցանքների մէջ.

Պահեստի զէնքերի և մթերքների ելմուտի հաշիւները պահել է չափազանց անկանոն կերպով, հաշուամատեանում շատ տեղեր ջնջուած են, գումարները խառն, չկայ բալանս և ունէ սիստեմ հաշուապահութեան մէջ,

1918 թ. ապրիլի 10-ից մինչև յուլիսի 2-ը, երբ Քննիչ Յանձնաժողովը կատարել է պահեստի քննությունը, գտել է, որ Մանուկ Մոճառեանի տնօրէնութեան յանձնուած պահեստում պակասում է երկու հատ պուլիմէօտ-լուիզ, 920 հատ հրացանի փամփուշտ և 235 հատ ատրձանակի փամփուշտ (տես Մանուկին յանձնուած Զիֆօսի պահեստի հաշիւը), իսկ աւելանում է՝ 133 հատ հրացան, 59.867 հրացանի փամփուշտ և 4.123 հատ ատրձանակի փամփուշտ,

Մի շարք անպատասխանատու մարդկանց կարգադրութեամբ բաց են թողնուած պահեստից զինամթերքներ և առհասարակ մթերքներ, որոնց բաց թողնուելու առթիւ շատ դէպքերում համապատասխան ստորագրություն չի ստացուած (տես արձ.[անագրություն] N. 8, երես 12-13),

Ստացուած մթերքների ալիւրները չեն յիշատակուած, ոչ էլ ճշգրիտ քանակը և արժէքը, ելքերից շատերը չեն յիշատակուած,

Իր պահեստապետ եղած ժամանակաշրջանում Մանուկ Մոճառեանը ստացել է մէկ բինտ և մինչև օրս չի վերադարձրել, բացի դրանից ստացել է 900 ռ.[ուրի] փող և մինչև օրս նոյնպէս չէ վերադարձրել (տես արձ.[անագրություն] N. 9, երես 4):

Մեղադրական կետեր Զիջեանի դէմ

1920 թ. Յունվ[ա]ր. 15-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝ ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. օգոստոսի 15-ին կազմած N. 8 արձանագրութեան հետ, գտնում է, որ Զիջեանը Ստեփան Փանեանից յետոյ (յունվարի կէսերից 1918 թ.) եղել է «Զիֆօսի պահեստապահ և պատասխանատու» (տես արձ.[անագրություն] N. 8, երես 5), և մեղադրում է հետևեալ

33 Պարկ:

յանցանքների մեջ.

Ջիջեանը՝ ըստ Մանասեանի գեկուցման, ստանձնել է [Թիֆլիսում] Լերմոն-տովեան փողոցի N. 12 պահեստը 1918 թ. յունվարի կեսերից և վարել է այն մինչև ապրիլի 10-ը, թէև Ջիջեանը պահեստը ստացել է Ստ. Փանեանից ցուցակով, սակայն նա երևան չի հանել այդ ցուցակը և այդ պատճառով հնարաւոր չի դառել նրա պահեստը ճշգրիտ ստուգել,

Իր՝ Ջիջեանի ունեցած ելքի ու մուտքի հաշիւներից պակասում է 327 հատ ստորձանակի փանկուշտ, որի առթիւ նա բացատրութիւն չի տուել և մինչև օրս էլ չի լրացրել,

Պահեստներից ապրանք է բաց թողել մեծ մասամբ առանց փաստաթղթերի և զանազան մարդկանց առանց պատշաճաւոր մարմնի կարգադրութեան (տե՛ս արձանագր.[ություն] N. 8, երես 7),

Մուտքը գրքի մեջ արձանագրել է միայն 1918 թ. մարտի 15-ից, այն ինչ՝ մինչև մարտի 15-ն էլ Ջիջեանը ունեցել է մուտքեր, որոնք չեն արձանագրուած և այդ պատճառով՝ իր անթոյաւորելի հաշուապահութեամբ մեծամեծ զեղծումների հնարաւորութիւն է ստեղծել (տե՛ս արձ.[անագրություն] N. 8, երես 7):

Մեղադրական կետեր Թիֆլիսի Կ.[ենտրոնական] կոմիտէի դէմ (1917 թ. դեկտ. [եմբերի] 2-ից մինչև 1918 թ. յուլիս 2-ի կազմը)

1920 թ. Յունւ.[ար]ի 15-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝ ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. յուլիս 19-ին կազմած N. 9 և N. 3 արձանագրութիւններին, նաև՝ N. 8 արձանագրութեան հետ, գտնում է, որ Թիֆլիսի Կեդր.[ոնական] կոմիտէն 1917 թ. դեկտ.[եմբերի] 20-ից (Գ. Ղազարեանի Ղարս մեկնելուց) մինչև 1918 թ. յուլիսի 2-ը, երբ Ջիջօնի պահեստները յանձնուել են Արևելեան Բիւրօին, վարել է Ջիջօնի դրամական և մթէրքների հաշուետուութիւնը և պատասխանատու է Ջիջօնի գործունէութեան համար: Բացի դրանից, Թիֆլիսի Կ.[ենտրոնական] կոմիտէն վարել է նաև Դաշնակցութեան կարմիր գարտիայի կազմակերպման և զինավարութեան գործը: Թիֆլիսի Կ.[ենտրոնական] կոմիտէն իր այդ գործունէութեան ընթացքին ունեցել է մի շարք այնպիսի թերութիւններ, որոնց համար [Գերագոյն] Դատական Ատեանը կոմիտէի ամբողջ կազմը հրաւիրում է պատասխանատուութեան, ներկայացնելով նրան հետևեալ մեղադրական կետերը.

Սահմանադիր ժողովի համար հանգանակուած է ըստ հաշուեկշռի 9.266 ռ. [ուրլի] 91 կ.[ուպեկ] թերթիկներով, քսան թերթիկներով հանգանակուած է 4.192 ռ. [ուրլի] 70 կ.[ուպեկ], իսկ հանգանակուած մնացեալ 5.079 ռ.[ուրլի] 21 կ.[ուպեկ]-ի համար ոչ մի փաստաթուղթ չի ներկայացուած: Եղած քսան թերթիկներն էլ ոչ մի օրինական ձև չունեն-անուանական չեն, արձանագրութիւններ չկան, յանձնարարչական լիազօրութիւն և ստացուած գումարների-յանձնողի և ստացողի փոխադարձ ստորագրութեամբ,

Մուտքի մնացած 10.362 ռ.[ուրլի] 70 կ.[ուպեկ] գումարն էլ ոչ մի արդարացուցիչ փաստաթուղթ չունի,

21.839 ռ.[ուրլի] 3 կ.[ուպեկ] կատարուած ծախսից փաստաթղթեր բոլորովին չեն ներկայացուած, աւաններ չեն արդարացուած, 7.001 ռ.[ուրլի] 30 կ.[ուպեկ], իսկ 7.201 ռ.[ուրլի] 18 կ.[ուպեկ] ծախսերի դիմաց ներկայացուած փաստաթղթերն էլ օրինաւոր չեն,

Կ[ենտրոնական]. կ.[ոմիտէ]-ն միանգամայն անտես առնելով կանոնաւոր հաշուապահութեան և հաշուետուութեան ամէնատարրական պահանջները՝ գործը վարել է անփոյթ, անկանոն, անպատասխանատու և անբարեխիղճ կերպով (տե՛ս արձ.[անագրություն] N. 7),

Դաշնակցական կարմիր գարտիայի համար արուած 70.576 ռ.[ուրլի] ծախսի

դէմ կանոնաւոր փաստաթղթեր կան միայն 6.507 ր.[ուրի] 75 կ.[ոպեկ]-ի, մնացած 64.009 ր.[ուրի] գումարի փաստաթղթերը գուրկ են ունէ արժէքից,

Կ[ենտրոնական]. կ.[ոմիտե]-ի երեք օրդերներով N. 1-3 (50ր.[ուրի]+25ր.[ուրի]+500 կ.[ոպեկ]=575 ր.[ուրի]) ստացուած 575 ր.[ուրի] գումարը բոլորովին մուտք չի գրուած գրքերի մէջ և իմ մօտ է գտնուում փողը՝ յայտնի չէ և մինչև օրս էլ Կ[ենտրոնական]. կ.[ոմիտե]-ն չի լրացրել այդ գումարը,

Կարմիր գւարտիայի հաշիւների մէջ N. N. 91 և 11 օրդերներով, որոնց կցուած են հանգանակութեան ցուցակները, ստացուած է 1.097 ր.[ուրի] (մի հազար և իննսուն եօթ ռուպլի) գրքերի մէջ իբրև մուտք չի արձանագրուած, իմ մօտ են այդ փողերը՝ մինչև օրս յայտնի չէ, և Կ[ենտրոնական]. կ.[ոմիտե]-ն դեռ չի լրացրել պակասած փողը,

Մասնաւորապէս, Մ. Լուիցեանը Թոսունեանից ստացել է այդ 750 ր.[ուրի] այն գումարից (8.000 ր.[ուրի]), որ տրուած էր վերջինիս կարմիր գւարտիային բաժանելու, Մ. Լուիցեանը այդ գումարը իբրև մուտք չի գրել գւարտիայի հաշուի մէջ, այլ պահել է իր մօտ և մինչև օրս էլ չի վերադարձրել,

Աւելի վառ ձևով է տարել Կ[ենտրոնական] կ.[ոմիտե]-ն Զիֆօնի դրամական հաշիւները և գործավարութիւնը, ներկայացուած ելքի ընդհ.[անուր] գումարից (1.547.245 ր.[ուրի] 34 կ.[ոպեկ]) ընդունելի փաստաթղթեր կան միայն 681.852 ր.[ուրի] 22 կ.[ոպեկ]-ի, անընդունելի փաստաթղթեր՝ 339.164 ր.[ուրի] 24 կ.[ոպեկ]-ի, բոլորովին փաստաթղթեր չի ներկայացուած՝ 526.228 ր.[ուրի] 88 կ.[ոպեկ]-ի ծախսի համար,

Նոյն կերպ վարուել է Կ[ենտրոնական] կ.[ոմիտե]-ն և մթերքների հետ, չնայած այն հանգամանքին, որ միլիօնից աւելի արժէք ունեցող մթերքներ են գտնուած, բացի մեծաքանակ անփող ստացուած մթերքներից՝ գոյութիւն չի ունեցել ոչ ապրանքի գիրք, ոչ գլխաւոր գիրք, ոչ ժուրնալ, ոչ ինվենտարի³⁴ գիրք և ոչ էլ աւանսների գիրք,

Կ[ենտրոնական] կ.[ոմիտե]-ն մեծաքանակ աւանսներ է տուել հետևեալ անձանց և մինչև օրս չի ստացել և հաշիւներն և չի ներկայացրել. 1. Արտուշ Բոչարեանին – 10.783 ր.[ուրի] 85 կ.[ոպեկ], 2. Սմբատ Մէլիք-Վարդանեանին – 1.447 ր.[ուրի] 69 կ.[ոպեկ], 3. Ս. Մանասեանին – 19.069 ր.[ուրի] 25 կ.[ոպեկ], 4. «Աշխատաւոր»-ին – 7.300 ր.[ուրի], 5. «Հորիզոն»-ին – 48.412 ր.[ուրի], 6. Union-ին³⁵ – 20.000 ր.[ուրի], 7. Բուլիգին – 600 ր.[ուրի], 8. Հայկական կօրպուսին – 4.889 ր.[ուրի] 55 կ.[ոպեկ], 9. Արմենակին – 2.000 ր.[ուրի], 10. Ս. Վրացեանին – 600 ր.[ուրի], 11. Եօլչեանին – 1.000 ր.[ուրի] և 12. Մանուկին – 100 ր.[ուրի]:

Կ[ենտրոնական]. կ.[ոմիտե]-ն կառավարել և հսկել է Զիֆօնի պահեստները չափազանց անփոյթ, անխնամ և անպատասխանատու ձևով, միլիօնների արժէք ունեցող պահեստները ձեռքից ձեռք են անցել առանց յանձնողական և ստացական ակտեր կազմելու. Գ. Ղազարեանից – Ս. Փանեանին, Զիջեանին, Մանասեանից – Արտուշ Բոչարեանին և Մանուկին, անկոնդրօլ³⁶ ձևով մեծաքանակ մթերքներ են բաց թողնուած, և Կ[ենտրոնական]. կ.[ոմիտե]-ն ոչ միայն միջոցներ ձեռք չի առել տեղի ունեցող անկանոնութիւնների դէմ, այլև իր անհատ անդամների կարգադրութեան շտրքի աւելի ևս խառնել և խճճել է հաշուապահութեան գործը և մեծամեծ զեղծումների հնարաւորութիւն է ստեղծել,

Շտրքի կ. Կ[ենտրոնական] կ.[ոմիտե]-ի անփոյթ և անպատասխանատու վերաբերմունքի՝ դէպի իրեն յանձնուած կուսակցական գործը, կուսակցութիւնը ունեցել է հսկայական և ծանր կորուստներ, որոնց չափը որոշելը դուրս է հնարաւորութեան սահմաններից,

Բացի վերոյիշեալից, մասնաւորապէս Մ. Լուիցեանը մեղադրուում է նրանում,

34 Գույքի:

35 Յունիոն ճաշարանը Թիֆլիսում:

36 Անվերահսկելի:

ՎԵՐԵՎՈՐԵՐ

Ե (ԺԵ) քաղի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2013

ՎԵՄ համահայկական հանդես

որ Երուանդից և Մէրգօից ստացել է երեք հատ հրացան Լերմօստովեան փ. Ն. 12 պահեստ մտցնելու, սակայն չի մտցնում պահեստ, թէև ասում է, որ յանձնել է հաշուապահին, սակայն վերջինս չի հաստատում այդ փաստը (տես արձ. [անագրություն] Ո. 8, երես 13-14),

Պահեստի մթերքներից գարտիայի կարիքների համար բաց է թողնուած 7 մեշոկ ալիւր, այնինչ գարտիայի հաշիւների մէջ 1 մեշոկ ալիւր գնելու համար ելք է գրուած 7.238 ռ.[ուրլի],

Կ.[նտրոնական] կ.[ոմիտե]–ի անդամների մէջ բաժանուել է, Արմենակի զեկուցման համաձայն, 2 մեշոկ շաքար, մի մեշոկ մակարօն և 3-4 մեշոկ ալիւր, մի մեշոկ ալիւր էլ ուղարկուել է Մ. Մանասեանի տունը: Այդ առթիւ գործերի մէջ բացակայում է Կ.[նտրոնական] կ.[ոմիտե]–ի պատշաճաւոր որոշումը:

Մեղադրական կէտեր Թիֆլիսի տեղական կօմիտէի դէմ (1917 թ. դեկտ.[եմբերի] 25–էն մինչև 1918 թ. յունիս 15–ի կողմը)

1920 թ. Յունվ.[ար]ի 15–ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝ ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1919 թ. օգ.[ոստոսի] 27–ին կազմած արձանագրութիւններին, ինչպէս նաև Ո. 10 արձանագրութեան, կը գտնի, որ Թիֆլիսի տեղական կօմիտէն 1917 թ. դեկտ.[եմբերի] 20–էն մինչև 1918 թ. յունիս 15–ը, իր գործունէութեան ընթացքին ունեցեր է մի շարք թերութիւններ, որոնց համար Դատական Ատեանը կօմիտէի ամբողջ կազմը կը հրաւիրէ պատասխանատուութեան, ներկայացնելով անոր հետևեալ մեղադրական կէտերը.

Ելքի գումարներէն 9.110 ռ.[ուրլի] 75 կ.[ոպեկ]–ի փաստաթղթերը, թուով 38 կտոր, չունեն փողը ստացողների ստորագրութիւնները,

Ընկ. Մ. Դուլեանը վարել է տեղական կօմիտէի մէջ գանձապահի, ծախսարարի և քարտուղարի պաշտօնները միաժամանակ,

Հաշիւների մէջ կան թուերի քերթուածներ և ջնջուածներ, առանց համապատասխան և պատշաճ բացատրութեան, որոնք կարող է կրել զեղծման բնոյթ,

Հաշուապահուիւնը տարուեր է շատ անկանոն և անպատասխանատու ձևով, թէև կօմիտէն հինգ ամսուայ ընթացքին ազատ անդամների և ռոճիկների վրայ ծախսել է 4.490 ռ.[ուրլի]:

Մեղադրական կէտեր Թիֆլիսի քաղաքային ընտրութեան համար ստեղծուած Ազիտացիօն Բիւրօի դէմ

Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝ ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. նոյ.[եմբերի] 25–ին կազմած արձանագրութեան, ինչպէս նաև Ո. 13 արձանագրութեան, կը գտնի, որ Ազիտացիօն Բիւրօն Թիֆլիսի քաղաքային ինքնաւարութեան 1917 թ. շրջանի ընտրութեանց ընթացքին իր հաշիւներուն մէջ աւելցած է թերութիւններ, որոնց համար [Գերագոյն] Դատական Ատեանը Ազիտացիօն Բիւրօի ամբողջ կազմը կը հրաւիրէ պատասխանատուութեան, ներկայացնելով անոր հետևեալ մեղադրական կէտերը.

Ազիտացիօն Բիւրօն ստացեր է 17.073 ռ.[ուրլի] 60 կ.[ոպեկ], որի հաստատման համար յիշեալ Բիւրօն չի ներկայացրել և ոչ մի փաստաթուղթ,

Ո. Ո. 4-5 ծախսերը, գումարով 1.215 ռ.[ուրլի], բոլորովին փաստաթուղթ չունեն, Ջանազան անձանց անունով Ազիտացիօն Բիւրօն տուել է 3.082 ռ.[ուրլի] 50 կ.[ոպեկ], սակայն կատարուած այդ ծախսերի դէմ չկան հաշիւներ և փաստաթղթեր, Բժիշկ [Արտաշէս] Բաբայեանին արանսով տրուել է 5.000 ռ.[ուրլի], բայց չէ ստացուել անկէ ոչ մի ստորագրութիւն:

Մեղադրական կէտեր Վրաստանի Կեդր.[ոնական] կօմիտէի դէմ

1920 թ. Յունվ.[ար]ի 15–ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը՝

ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. դեկտ. [եմբերի] 10-ին կազմած արձանագրութիւններին, գտնուած է, որ Վրաստանի Կ. [եմտրոնական] կ. [ոմիտե]–ն՝ իբրև անմիջական պատասխանատուն իր վերահսկողութեան ներքև հրատարակուող «Աշխատատար» թերթի, ունեցեր է անմիջաբար վերաբերմունք դէպի իրեն յանձնուած գործը, որուն համար [Գերագոյն] Դատ. [ալկան] Ատեանս պատասխանատուութեան է հրաւիրում Կ. [եմտրոնական] կ. [ոմիտե]–ն, ներկայացնելով իրեն հետևեալ մեղադրական կէտերը.

«Աշխատատար»–ը չի ունեցել ամէնայն հաշուապահութիւն, Գոյութիւն է եղեր միայն մի քանի փաստաթղթեր, չաւարտուած վիճակի մէջ, Հ. Չօլախեանը յանձն է առել դասաւորել զանոնք և յանձնել Քննիչ Յանձնաժողովին, բայց մի քանի օր յետոյ յայտնէր է, թէ կորսնցուցած է զանոնք,

«Աշխատատար»–ի վարիչները ամէն մէկը խուսափել են հաշիւ ներկայացնելուց և մինչև այսօր (1918 թ. դեկտ. [եմբերի] 1) չեն ներկայացրել ոչ մի հաշիւ:

Հ. Յ. Դ. Գեր. [ագոյն] Դատ. [ալկան] Ատեանը ներկայացնելով վերոյիշեալ մեղադրական կէտերը, առաջարկում է ձեզ սոյն գրութիւնը ստանալուց յետոյ՝ մի ամառ ընթացքում տալ ըստ էութեան գրաւոր բացատրութիւն, ներկայացնելով ձեր ունեցած բոլոր արդարացուցիչ փաստաթղթերը և մատնանշելով այն վկաներին, որոնց ցուցմունքները գործի համար անհրաժեշտ եք գտնում:

Մեղադրական կէտեր Արևելեան Բիւրօի դէմ

1920 թ. Յունվ [ալր]. 15–ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատ. [ալկան] Ատեանը՝ ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի N. N. 4 և 6 արձանագրութիւններին և այն հաշուեթղթերին, որ կցուած էին այդ արձանագրութեանց յիշեալ Յանձնաժողովի կողմէ, կը գտնէ, որ Արևելեան Բիւրօն իբրև անմիջական վերահսկողն ու պատասխանատուն «Հորիզոն»–ի (1917 թ. հոկտ. [եմբեր] 1–1918 թ. օգոստ. [ոս] 1) և «Սօլօտ»–ի (1917 թ. [մեկ անընթեռնելի բառ] 20–1918 թ. մարտ 1) չի դարձուցած հարկ եղած ուշադրութիւն յիշեալ թերթերու վարչական և հաշուապահական գործերուն վրայ, առ այդ՝ կը հրաւիրէ զայն պատասխանատուութեանց, ներկայացնելով իրեն հետևեալ մեղադրական կէտերը.

«Հորիզոն»–ի մասին

59 օրդերներով մուտք է եղեր 8.641 ռ. [ուրլի] և 34 կ. [ոպեկ] և 30 օրդերներով ծախս՝ 6.581 ռ. [ուրլի] 94 կ. [ոպեկ], այդ գումարները տրամադրելի մատեանին մէջ չեն արձանագրուած,

Տպարանի աշխատանքներուն վրայ մնացեր է 5.284 ռ. [ուրլի], այդ գումարը չէ ստացուեր մինչև Քննիչ Յանձնաժողովի արձանագրութիւններու կազմելը,

Նոյ. [եմբեր] ամսուայ մի ամբողջ գրքոյկ (միայն կտրօսներով) կորսնուած է: Ծախսերի մէջ այդ գրքոյկի N. 3361 նիստերը նոյնպէս կորսուած է, ինչ գումարի մասին է եղեր, յայտնի չէ,

Դեկտ. [եմբեր]ի մուտքի N. 5765 օրդերով մատեանին մէջ նշանակուած է մուտք 230 ռ. [ուրլի], իսկ կասայ նշանակեր է նոյն օրդերներով մուտք՝ 3 ռ. [ուրլի],

Ծախսի շատ ներդիրներում փող ստացողը չի ստորագրել, ստորագրութիւնը այնպէս է, որ այդ փողերը ոչ ոք չէ ստացած,

Կ'ամբաստանուեն Ս. Մանասեան և Ս. Մէլիքեան, որ «Հորիզոն»–ի գրասենեակէն ձշտութեամբ ստացեր են ռոճիկ՝ առանց ունէ գործ ընելու,

Թերթի խմբագրական և վարչական վարիչները թերթը տարեր են չափազանց անբարարար և անշահացուցիչ կերպով, Մէլիքեանի օրով թերթի տիրաժը³⁷ եղած է 8.377 օրինակ, Դաշնակցութեան ձեռքը անցնելէ յետոյ՝ 2.041 օր. [ինսակ], Թիֆլիս քաղաքի մէջ՝ 1.865 օրինակ, իսկ յետոյ ընկեր է՝ 1.253 օրինակի:

«Սօլօտ»–ի մասին

37 Տպարանակ:

ՎԵՐԵՎԵՐԵՐ

Ե (ՏԵ) քաղի, թիվ 4 (44) հոկտեմբեր–դեկտեմբեր, 2013

ՎԵՐ ԽԱՄԱԿԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՆՈՂԵԱ

Թերթի հրատարակման ընթացքին հաշուապահությունն չէ եղեր. հաշուապահությունն սկսեր է թերթը փակուելէն յետոյ,

Այստեղ դարձեալ կ'ամբաստանուեն Մէլիքեան և Մանասեան, որոնք թէև ռոճիկ ստացեր են, բայց գործ չեն տեսել:

Մեղադրական կէտեր Հայաստանի Բիւրօի դէմ

1920 թ. Յունվ[ար]ի. 15-ին, Երևան: Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատ. Ատեանը՝ ծանօթանալով Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի 1918 թ. հոկտ.[եմբերի] 10-ին կազմած N. 5 արձանագրութեան և սոյն հաշուեթղթերին, որ կցուած էին այդ արձանագրութեանց յիշեալ Յանձնաժողովի կողմէ, կը գտնէ, որ Հայաստանի Բիւրօն, իբրև անմիջական վերահսկողը և պատասխանատուն Թիֆլիսի մէջ հրատարակուող «Ազատամարտ» օրաթերթին, չէ դարձուցած պէտք եղած ուշադրութիւնը թերթի վարչութեան և հաշուապահական գործերուն վրայ, առ այդ կը հրահարէ զայն պատասխանատուութեանց, ներկայացնելով իրեն հետևեալ մեղադրական կէտերը.

Թերթը հրատարակուելու ժամանակ հաշուապահությունն չէ եղած, հաշուապահությունն սկսած է թերթը դադրելէ յետոյ,

Թերթի կառավարիչ հաշուապահ եղած է Սարգիս Մանասեանը, որ թէև ստացած է կանոնաւոր ռոճիկ, բայց չէ կատարած ոչ մի հաշուապահական գործ:

Մեղադրական կէտեր Սահմանադիր ժողովի կազմակերպիչ մարմնի դէմ

Սահմանադիր ժողովի մուտքի և ելքի համար չկայ ոչ մի գիրք կամ կանոնաւոր հաշիւ,

Թղթի համար վճարուած է 9.744 ր.[ուբլի], որ չի կազմուած ոչ մի փաստաթուղթ, ԲԺ. Համօ Օհանջանեանի մօտ կը մնայ 5.463 ր.[ուբլի] 96 կ.[ոպեկ],

Չկան N. 3 և N. 33 դրկումէստները, որոնցմով ծախսուեր է 1.611 ր.[ուբլի] 56 կ.[ոպեկ],

16.842 ր.[ուբլի] գումար տրուած է աւանսով զանազան անձանց, որոնցմէ մինչև օրս ստացուած չեն հաշիւներ կամ փաստաթղթեր՝ կատարուած ծախսերի համար, ստոնցմէ մէկը նոյնիսկ ստորագրութիւն չէ տուած իր ստացած աւանսի համար:

Բոլոր մեղադրական ակտերուն կցուած էր հետևեալ բովանդակութեամբ նամակ.

Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Դատական Ատեանը ներկայացնելով վերոյիշեալ մեղադրական կէտերը, կ'առաջարկէ ձեզ սոյն գրութիւնը ստանալէ յետոյ մէկ ամսուայ ընթացքին (անհատ ընկերներուն՝ 15 օր), ներկայացնելով ձեր ունեցած բոլոր արդարացուցիչ փաստաթղթերը և մատնանշելով այն վկաներին, որոնց ցուցմունքներուն անհրաժեշտ կը գտնեք:

Ծանօթ. Արևելեան Բիւրօի Քննիչ Յանձնաժողովի՝ մեզ յանձնած թղթերէն և հաշիւներէն տեսանք, որ հետևեալները դատի ներքև չեն գտնուիր. 1. անդամակցական տետրեր և մատենաներ, 2 Սուր ճաշարան, 3. Ուսանողական միութիւն, 4. գիւղացիական հաշիւներ, 5. «Յառաջ»-ի գրադարան: Մնացեալներուն, ինչպէս վերևի մեր արձանագրութիւններէն կը տեսնուի, դրկուած են մեղադրական ակտեր Դատական Ատեանիս դիւանին ստորագրութեան, սպասելով անոնց պատասխանին՝ յիշեալ գործերուն ընթացք տալու համար:

Դատական Ատեանի
Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաւթեան [ստորագրություն]
Անդամներ՝
Քարտուղար՝

18 Յունվ[ա]ր. 1920
Ներկայ էին՝
[Ընկերներ՝] Յովսէփ Տէր-Դաւթեան, Լևոն Թադէոսեան, Համբարձում Տէր-
տէրեան, Մերուժան Օզանեան:

Օրակարգ
Շարաֆեանի հարց:
Լուծում

Վիրահայ Ազգ.[ային] Խորհուրդը ղրկած է ամբաստանագիր մը պ. Շարաֆեանի
մասին, որ սա իբրև թէ իրեն յանձնուած գումարներու հաշիւը սխալ կերպով է
ներկայացուցած իրեն՝ ձևական տեսակէտէ: Գլխաւոր վերաստուգիչ Վ.Վիրահայ
Ազգային Խորհուրդին ուղղած իր գրութեան մէջ՝ հետևեալ կերպով կ'արտա-
յայտուեր Շարաֆեանի հաշիւներուն մասին.

N. 1. 15.000 ռ.[ուրի]ի փաստաթուղթը չէ կարելի ընդունել, որովհետև այդ տեղ
Ջարեանը³⁸ մի կտօր թղթի վրայ գրեր է Շարաֆեանին, որ նա 15.000 ռ.[ուրի]ի
վճարէ շտապս կապիտան Ջանփոլադեանին: Այդ տեղ չէ յիշուած որոշակի, թէ ինչ
նպատակով կը տրուի այդ փողը Ջանփոլադեանին, արդէօք այդ Ջարեանի
անձնակազմն պարտքն էր, թէ պէտք է ծախսուեր պարէնի վրայ:

N. 2. փաստաթուղթը ևս կը մերժուի, որու համաձայն Ջարեան բարկացեր է՝
Վարդան Առաքելեանի միջոցաւ 25.000 ռ.[ուրի]ի վճարել Վանի շրջանի կօմիսար Կ.
Համբարձումեանին յանձնելու այդ շրջանի կարիքներուն համար:

Իսկ փաստաթղթերը N. 4. Ջարեանի պահանջով Սարիղամիշ ուղարկուած
1.000 փութ ալիւրի գինը և 26.000 ռ.[ուրի], 650 փ.[ութ] գալետի³⁹ գինը N. 1. 50.000
ռ.[ուրի]ի Մետրոպ եպ.[իսկոպոս]ի ուղարկուած 1.000 փութ ալիւրի գինը և N. 6-ը 12.801
ռ.[ուրի]ի արտակարգ յանձնաժողովի կարգադրութեամբ գաղթ.[ականական]
կօմիտէին ուղարկուած 1.066 փ.[ութ] 30 ֆ.[ունտ] կարտոֆիլի գինը նոյնպէս ան-
ընդունելի են, քանի որ այդ գնումները կատարուեր են առանց գէներալ կօմի-
սարիատի⁴⁰ պարէնաւորման բաժնի հաւանութեան: Ատկէ զատ, N. 4. փաստաթղթէն
յայտնի չի ըլլար, թէ 1.000 փ.[ութ] ալիւրը և 650 փ.[ութ] գալետը ուղարկուած բժ.
Ջարեանի պահանջով:

Ատկէ զատ, N. 4 և 5 փաստաթղթերը Սարիղամիշ և [երկու անընթեռնելի բառ]
Ղարաքիլիսէ, 100.000 ռ.[ուրի] արժէքով 2.000 փութ ալիւրը ևս անընդունելի են,
մինչև չպարզուի, թէ յիշեալ տեղերէն ուղարկուած ալիւրը **արդէօք 250.000 ռ.
[ուրի]ի աւանսով գնուած ալիւր են թէ**⁴¹ Թիֆլիսէն իրենց ղրկուած 5 վագոն
ալիւրն է, որի մասին՝ ինչպէս և 657 փութ հաճարի մասին, ոչ մի տեղեկութիւն չկայ:

Փաստաթուղթ N. 8-ը 4.250 ռ.[ուրի], որ վճարուած է 850.000 ռ.[ուրի] գումարը
մի ամբողջ տարի բանկը պահելու համար, ընդունելի է միայն 1.470 ռ.[ուրի] 80
կ.[ոպեկ]ը հինգ ամսուայ պահելու համար, իսկ 2.479 ռ.[ուրի] 20 կ.[ոպեկ] անըն-
դունելի է:

Ընկ. Շարաֆեան, որ հրախրուած էր մեր նիստին՝ այս մասին մեզ բացատ-
րութիւն տալու համար, յայտնեց, որ իրեն յանձնուած 850.000 ռ.[ուրի]ի հաշիւէն
Վիրահայ Ազգ.[ային] Խորհուրդը չընդուներ միայն 44.250 ռ.[ուրի]ի հաշիւը N. 1 և
N. 2-ը փաստաթղթերը, իսկ 4.250 ռ.[ուրի]ի ծախքը, որ դրուած է 850.000 ռ.[ուրի]
բանկը պահելու համար, աննպատակայարմար կը համարուի նոյն այդ Խորհուրդի
կողմէ: Նա ցոյց տուաւ Խորհուրդին իրեն ուղղած և ստորագրութիւններով հաս-

38 Նկատի ունի անվանի ազգային գործիչ, բժիշկ Հակոբ Ջավրիսին (1866-1920):
39 Ֆրանսիական քաղցրավենիքի տեսակ:
40 Նկատի ունի Արևմտյան Հայաստանում ստեղծված ցարական կառավարչական
մարմինը: Գեներալ-կոմիսարի օգնականը Հ. Ջավրյանն էր:
41 Ընդգծված բառերի վրա գիծ է քաշված, ինչը կարելի է ընկալել նաև որպես ջնջված
լինելու նշան:

տատուած պաշտօնագիրը ևս, ուր իրօք գրուած է, թէ Շարաֆեանի ներկայացուցած հաշիւներէ 4.250 ռ.[ուրլի] հաշիւ է, որ չընդունուեր՝ ձևական տեսակէտէ:

Շարաֆեան իրեն դէմ եղած վերոյիշեալ ամբաստանութիւններուն հետևեալ կերպով պատասխանեց.

Ա. և Բ. փաստաթղթերը վերստուգիչ բաժանմունքը անընդունելի է համարեր ձևական տեսակէտից, որովհետև Զարիկի կարգադրութեամբ եղեր է մի կտոր թղթի վրայ և չէ յիշատակուած, որ գումարը կը տրուի պարենատրոման կարիքներու համար, Գ. փաստաթուղթը ևս վերստուգիչը անընդունելի կը համարէ, անսպասակայարմար համարելով բանկին այդքան խոշոր գումար վճարելը:

Ինձ դրամը փոխադրուած է եղեր, որպէսզի ես գեներալ կօմիսարիատի կարգադրութեամբ վճարեմ անոր մատնանշած անձերուն, և ես 15.000 և 25.000 ռ.[ուրլի] վճարեր եմ պա. Ժամկոչեանին և Վարդան Առաքելեանին գեներալ կօմիսարիատի օգնական պ. Զարիկի կարգադրութեամբ, պարտաւոր չէի տեղեկանալու, թէ այդ գումարները նոքա ինչո՞ կստանան, որովհետև ինձ այդպիսի հրահանգ չէր տրուած, ուրեմն ես ձևական տեսակէտէ սխալ չեմ գործած:

Ինչ կը վերաբերի բանկին վճարուած 4.250 ռ.[ուրլի]ին, ես այդ գումարը մեծ չեմ համարեր, որովհետև բանկը միաժամանակ տալօնը վերածած տրանշերի⁴², ինձ քիչ յայտնի էր նաև այն, որ նոյն գլխաւոր խորհուրդը այդ ժամանակ հարիւր հազարանոց չէքը դրամանիշներու վերածելու համար կը վճարէր 15.000 ռ.[ուրլի]:

Ես այս բոլոր բացատրութիւնները ժամանակին իրենց տուեր եմ, բայց երբ անոնք չընդունեցին իմ բացատրութիւնները իրաւացի և օրինաւոր, ես իմ մանրամասն հաշիւը հրատարակեցի «Հորիզոն»-ի մէջ, սպասելով, որ բժիշկ Զարեանը ողջ-առողջ վերադառնար և հաստատեր թէ ինչի համար են գործածուած վերոյիշեալ 40.000 ռուպլին:

Պէտք է շեշտեմ, որ 858.051 ռ.[ուրլի] հաշիւէն անընդունելի համարելով միայն ձևական տեսակէտէն 44.250 ռ.[ուրլի] հաշիւը, իսկ 818.000 ռուպլու հաշիւը ընդունելի, Խորհուրդը չի բարեհաճում նոյնիսկ իմ անուանէն դուրս գրել վերջին գումարը՝ թողնելով իմ վրայ որպէս պարտք միայն 44.250 ռ.[ուրլի]:

Զարմանքս մեծ եղաւ, սակայն, երբ 1919 թ. գաղթականական գլխ.[ավոր] խորհուրդը լիկվիդացիայի⁴³ ենթարկուելէ և անոր գործերը Վրաստանի Ազգ.[ային] խորհուրդին անցնելէ յետոյ, Խորհուրդի գործադիր մարմնէն ստացայ անոր գլխ.[ավոր] վերստուգիչ պ. Խունտնցի եզրակացութիւնը: Այս անգամ գլխ.[ավոր] վերստուգիչը անընդունելի կը համարեր ոչ թէ 44.250 ռուպլու, այլ 181.280 ռուպլու հաշիւը:

(Այս մասին ընկ. Շարաֆեան տուաւ ընդարձակ բացատրութիւն, որու մանրամասնութիւնները կարելի է տեսնել իր գրաւոր ցուցմունքներուն մէջ):

Դատական Ատեանի

Նախագահ՝ Յ. Տէր-Դաւթեան [ստորագրություն]

Անդամներ՝

ՀԱԱ, ֆ. 1457, ց. 1, գ. 150, թթ. 1-23 հալ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

Շարունակելի

42 Կանխիկացում:

43 Լուծարման: